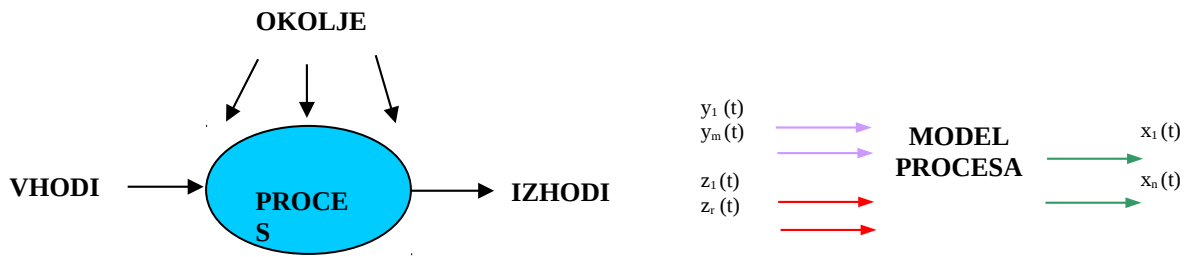

VODENJE PROCESA

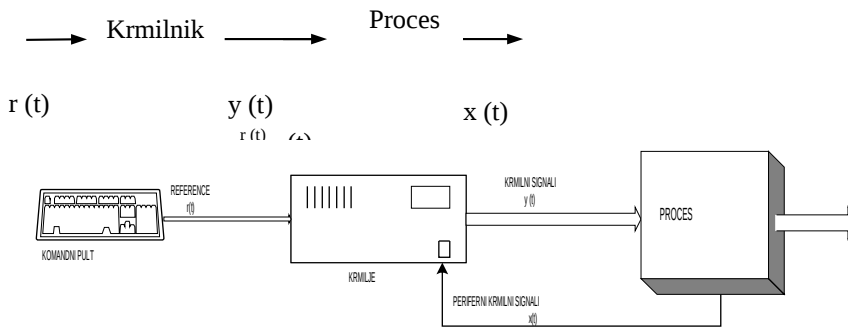
S pomočjo funkcijskih odvisnosti G lahko zapišemo sistem modela:

$$x_1 = G_1 (y_1, y_2, \dots, y_m; z_1, z_2, \dots, z_r)$$

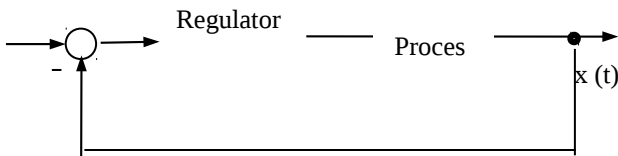
$$x_2 = G_2 (y_1, y_2, \dots, y_m; z_1, z_2, \dots, z_r)$$

$$x_n = G_n (y_1, y_2, \dots, y_m; z_1, z_2, \dots, z_r)$$

Odperto-zančni sistem: krmiljenje

Zaprto-zančni sistem: regulacija

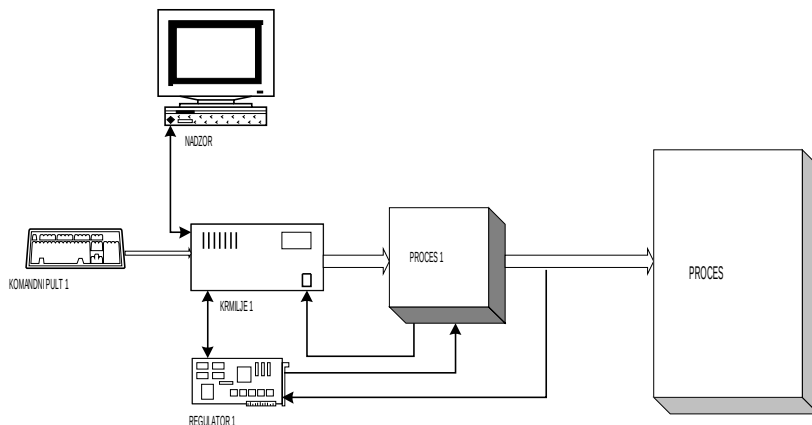
$r(t)$ ... referenčna veličina (veličina vodenja)

$e(t)$ ... regulacijski pogrešek

$y(t)$ ... regulirna (nastavitvena) veličina

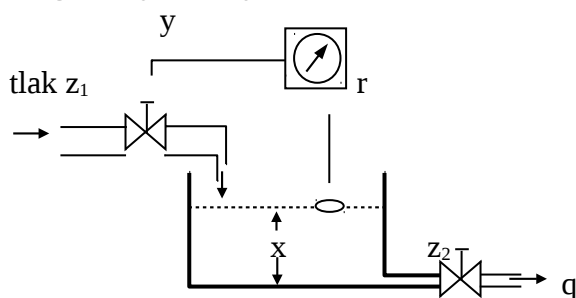
$x(t)$ ... regulirana veličina

Krmilno regulacijski sistem z nadzorom

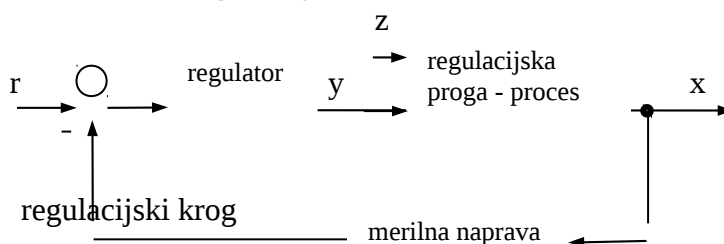

REGULACIJA PROCESA

Regulacija nivoja vode:

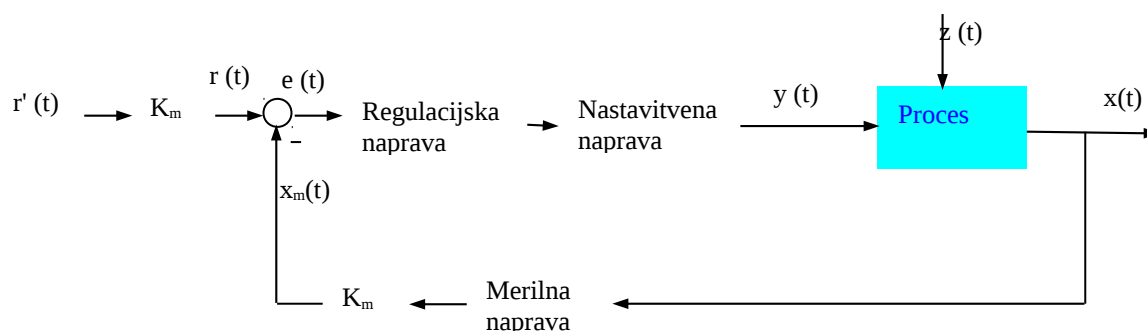
Blok shema regulacije:

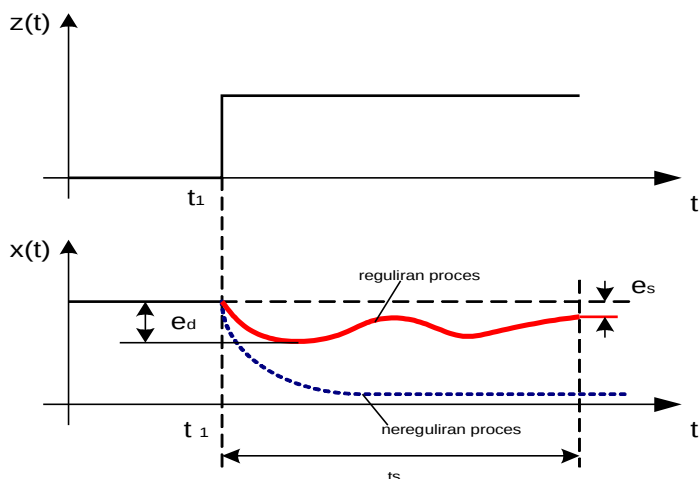
Osnovni pojmi regulacijske tehnike

Pojmi	Znak	Definicije po DIN 19226, DIN 19221
Veličina vodenja ali referenčna veličina	w r	Od regulacije neodvisna in v regulator dovedena veličina, kateri naj bi sledila regulirana veličina
Območje vodenja ali referenčno območje	W_h , R_h	Območje, v kateri sme biti veličina vodenja
Regulacijska naprava - regulator		Celotna naprava, preko katere nastavitveni člen zahtevam primerno vpliva na regulacijsko progo – proces.
Regulacijski krog		Vsi členi zaprtega poteka delovanja regulacije
Regulacijska proga		Del naprave, pri kateri je regulirana veličina primerno dosežena
Regulirana veličina	x	Veličina, ki naj bo konstantna ali poteka po določenem programu
Regulacijsko območje	X_h	Območje, v katerem je lahko regulirana veličina ob upoštevanju dovoljenih meja motilnih veličin
Regulacij. pogrešek	x_w	Razlika med regulirano veličino in veličino vodenja: $x_w = x - w(r)$
Regulacij. diferenca	e	Negativni regulacijski pogrešek: $e = w(r) - x$
Nastavitvena veličina	y	Prenaša krmilno delovanje regulatorja na regulacijsko progo (regulirna veličina)
Nastavitv. območje	Y_h	Območje, v katerem je nastavljliva nastavitvena veličina
Nastavitveni člen ali izvršilni člen		Na vходу regulacijske proge postavljeni člen, ki vpliva na energijski tok glede na vrednost nastavitvene veličine
Motilna veličina	z	Iz okolja delujoče veličine, ki delujejo na regulacijsko progo in neželjeno vplivajo na regulirano veličino
Območje motenj	Z_h	Območje, v katerem smejo ležati motilne veličine, ne da bi bila prizadeta funkcijska sposobnost regulacije.

Regulacijski sistem:

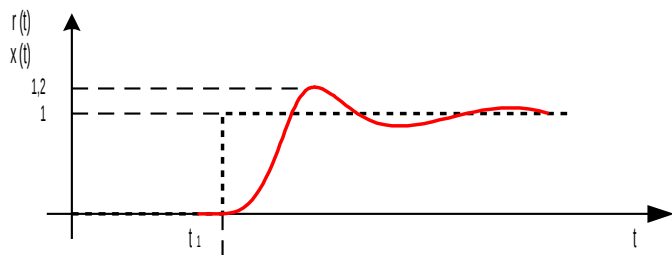

Časovni potek izhoda reguliranega procesa:

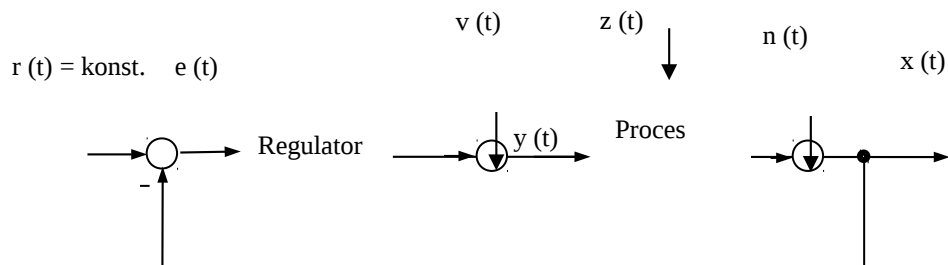

Delovanje regulacijskega sistema

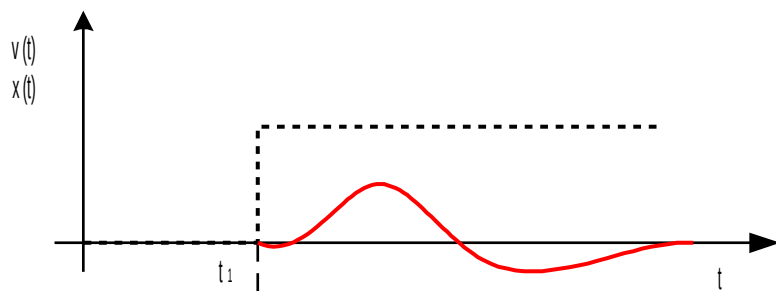
1. Sledilno delovanje

2. Regulacijsko delovanje

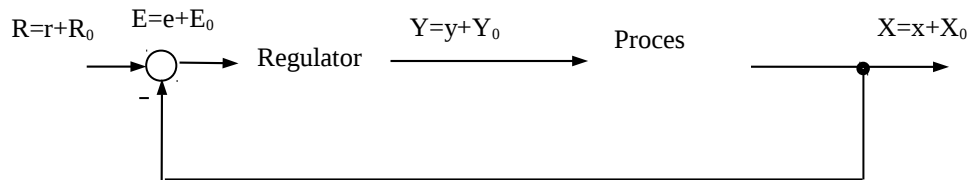

Odziv na motnjo na regulirni veličini v regulacijskem sistemu:

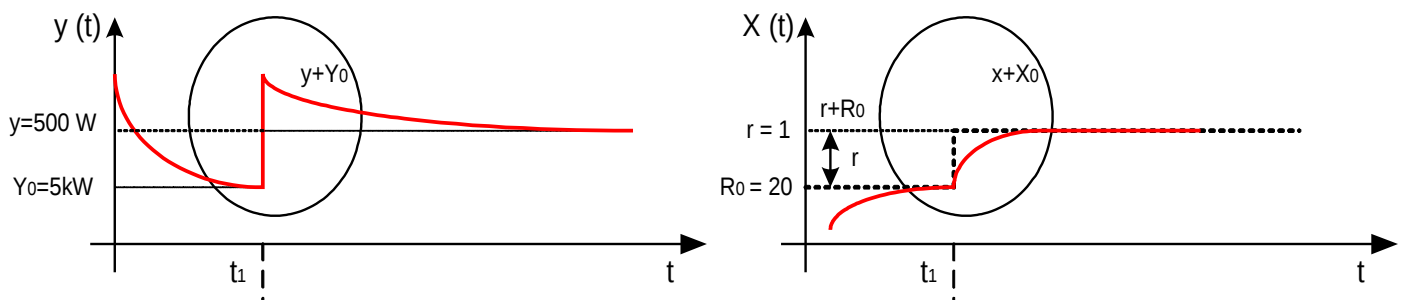
Regulacijski sistem v delovni točki

Spremembe signalov obravnavamo okoli delovne točke, pri čemer vrednosti delovne točke ne upoštevamo.

Primer delovanja regulacijskega sistema v delovni točki

V prostoru imamo nastavljeno želeno temperaturo na 20 °C. Ta temperatura se vzpostavi po določenem prehodnem pojavu in zahteva moč grelca 5 kW. Če spremenimo želeno temperaturo za 1°C, se po prehodnem pojavu moč grela poveča za 500 W.

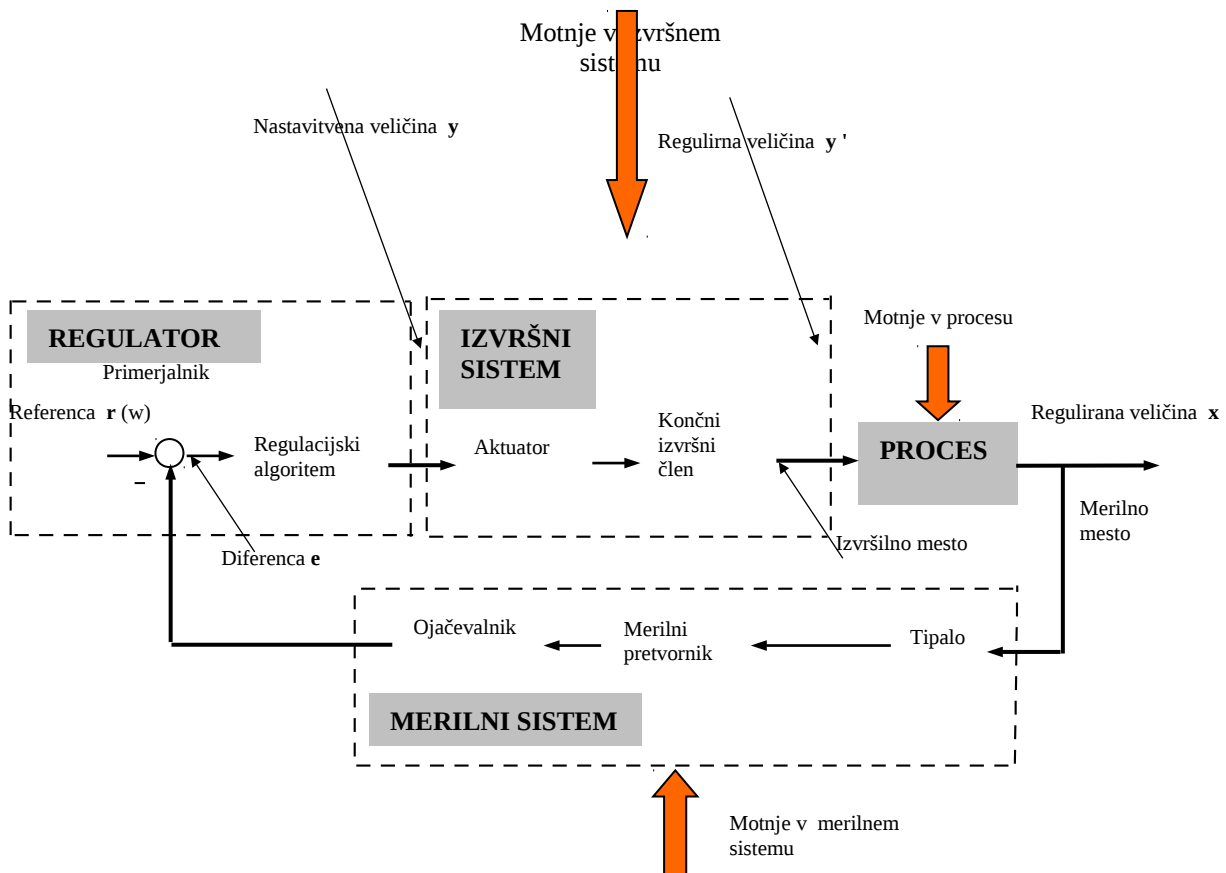
Tipi regulacijskih sistemov

- **Servo sistem** (sledilni sistem pozicioniranja, hitrosti, pospeška ...)
- **Procesni regulacijski sistem** (temperatura, tlak, pretok, nivo ...)
- **Stohastični regulacijski** (motnje kot naključni signali ...)
- **Adaptivni regulacijski sistem** (sprotno prilagajanje RA)
- **Samo-učeči regulacijski sistem** (learning control systems)

Razdelitev regulacijskih sistemov

- **Linearni in nelinearni regulacijski sistemi**
- **Časovno nespremenljivi in spremenljivi regulacijski sistemi**
- **Zvezni, diskretni in kombinirani regulacijski sistemi**
- **Zvezni in nezvezni regulacijski sistemi**
- **Eno in večkanalni regulacijski sistemi**
- **Deterministični in stohastični regulacijski sistem**

IZVEDBA INDUSTRIJSKEGA REGULACIJSKEGA SISTEMA

Regulirni del regulacijskega sistema tvorijo: **merilni sistem, regulator in izvršni sistem.**

Merilni sistem

- **tipalo**; namenjeno je tipanju in zajemanju regulirane veličine na merilnem mestu,
- **merilni pretvornik**; namenjen je pretvorbi signala tipala v standardni normirani signal (npr.:4 – 20 mA),
- **ojačevalnik**; ojačanje merilnega signala in filtriranje motenj.

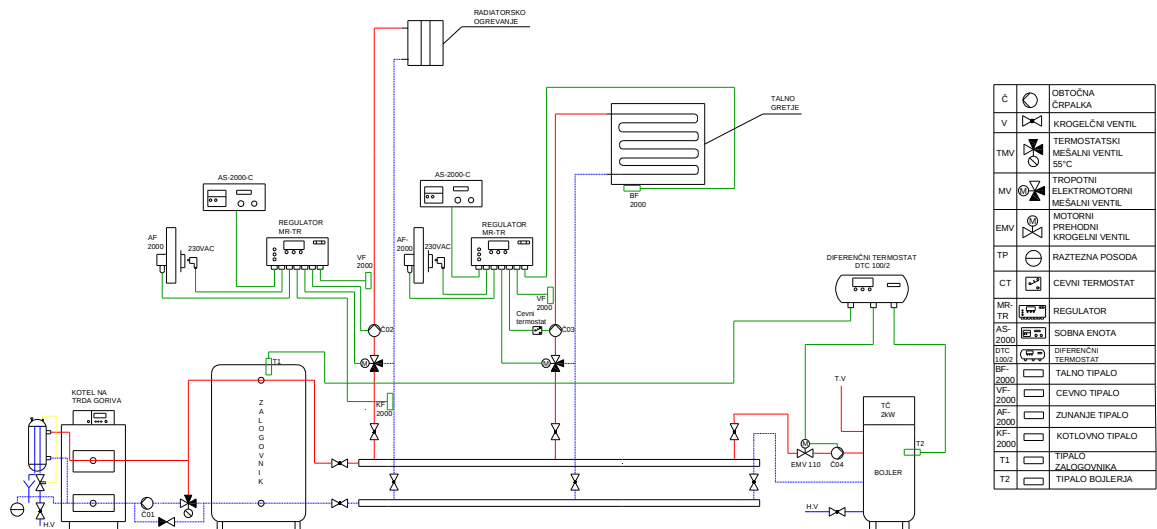
Regulator

- **primerjalnik**; določanje razlike med želeno in pretvorjeno regulirano veličino (reg. diferenca),
- **regulacijski algoritem**; določanje regulirnega (nastavitvenega) signala,
- **vhodni filter**; izločanje motenj.

Izvršni sistem

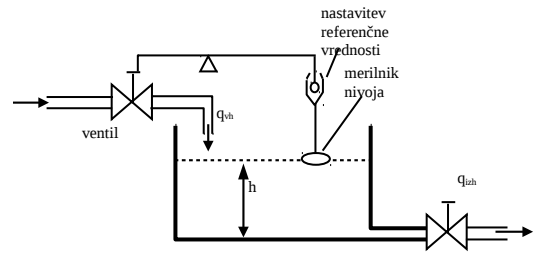
- **aktuator**; krmilni element končnega izvršnega člena (rele, kontaktor, tiristor, frekvenčni pretvornik, motor,...) in
- **končni izvršni člen**; neposredni krmilni element nastavljanja regulirne veličine (motorji, elektromagnetni ventili, lopute, zasuni,...).

Shema regulacije centralnega ogrevanja stanovanjskega objekta

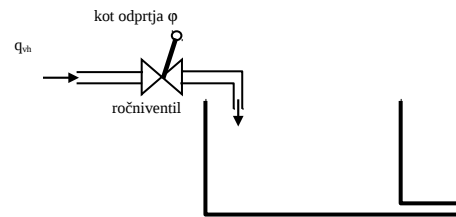
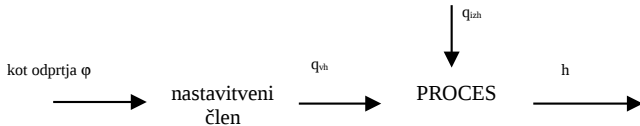

Načini izvajanja krmilno – regulacijskih postopkov

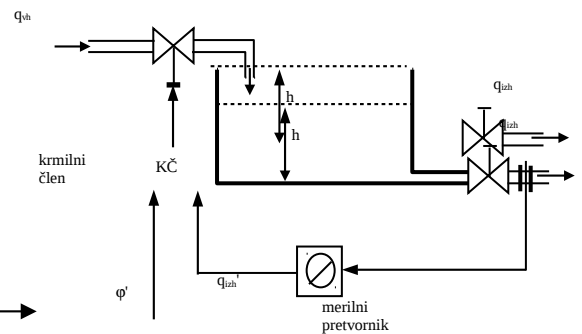
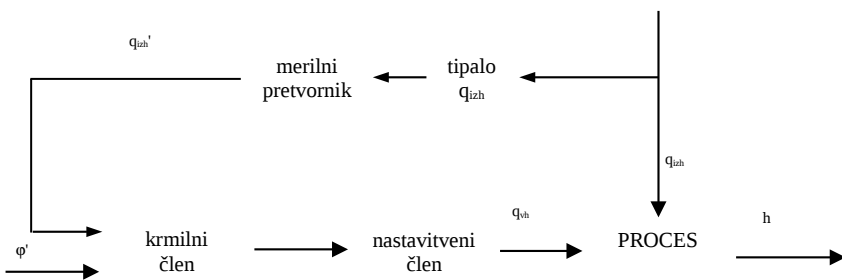
1. Regulacija nivoja tekočine brez pomožne energije

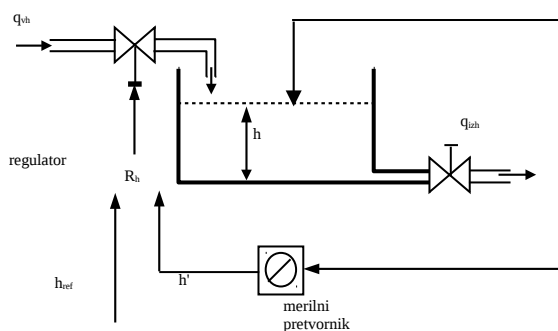
2. Krmiljenje nivoja tekočine

3. Krmiljenje z izločanjem motnje

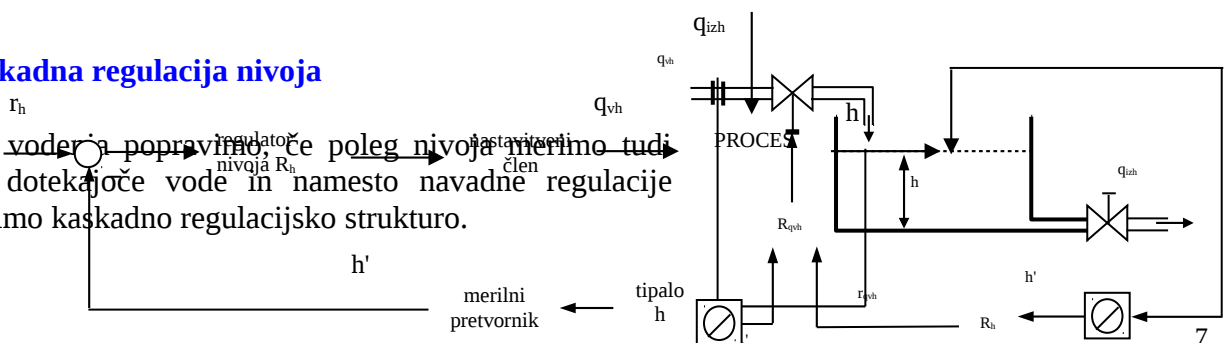

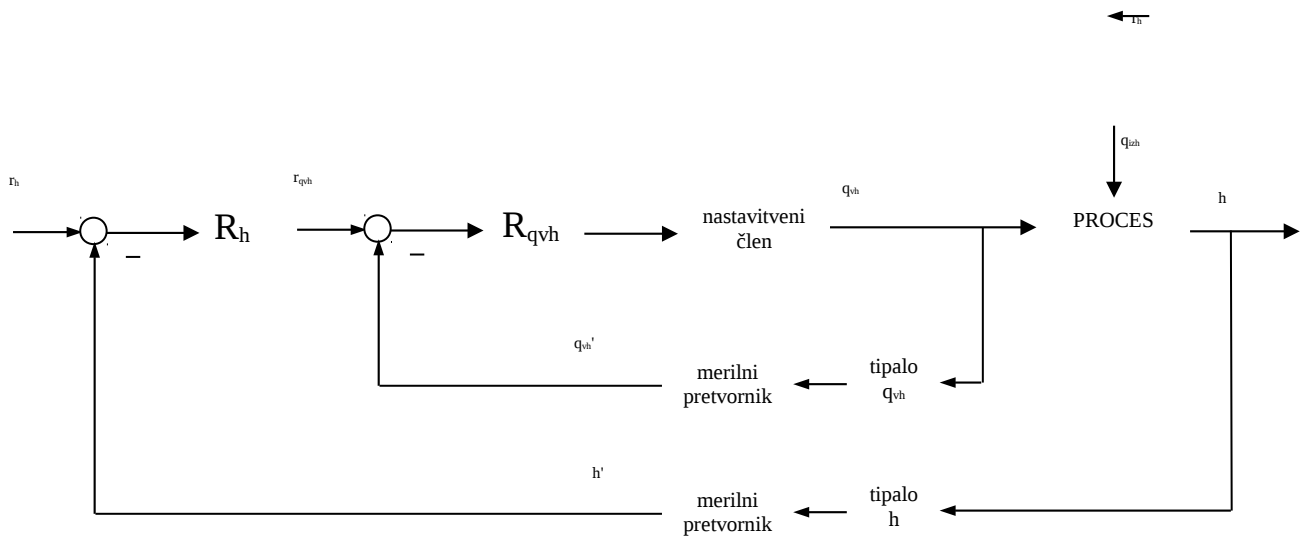
4. Regulacija nivoja

5. Kaskadna regulacija nivoja

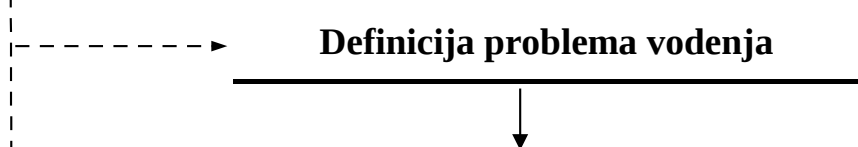
Hitrost vodenja popravimo, če poleg nivoja merimo tudi pretok dotekajoče vode in namesto navadne regulacije uporabimo kaskadno regulacijsko strukturo.

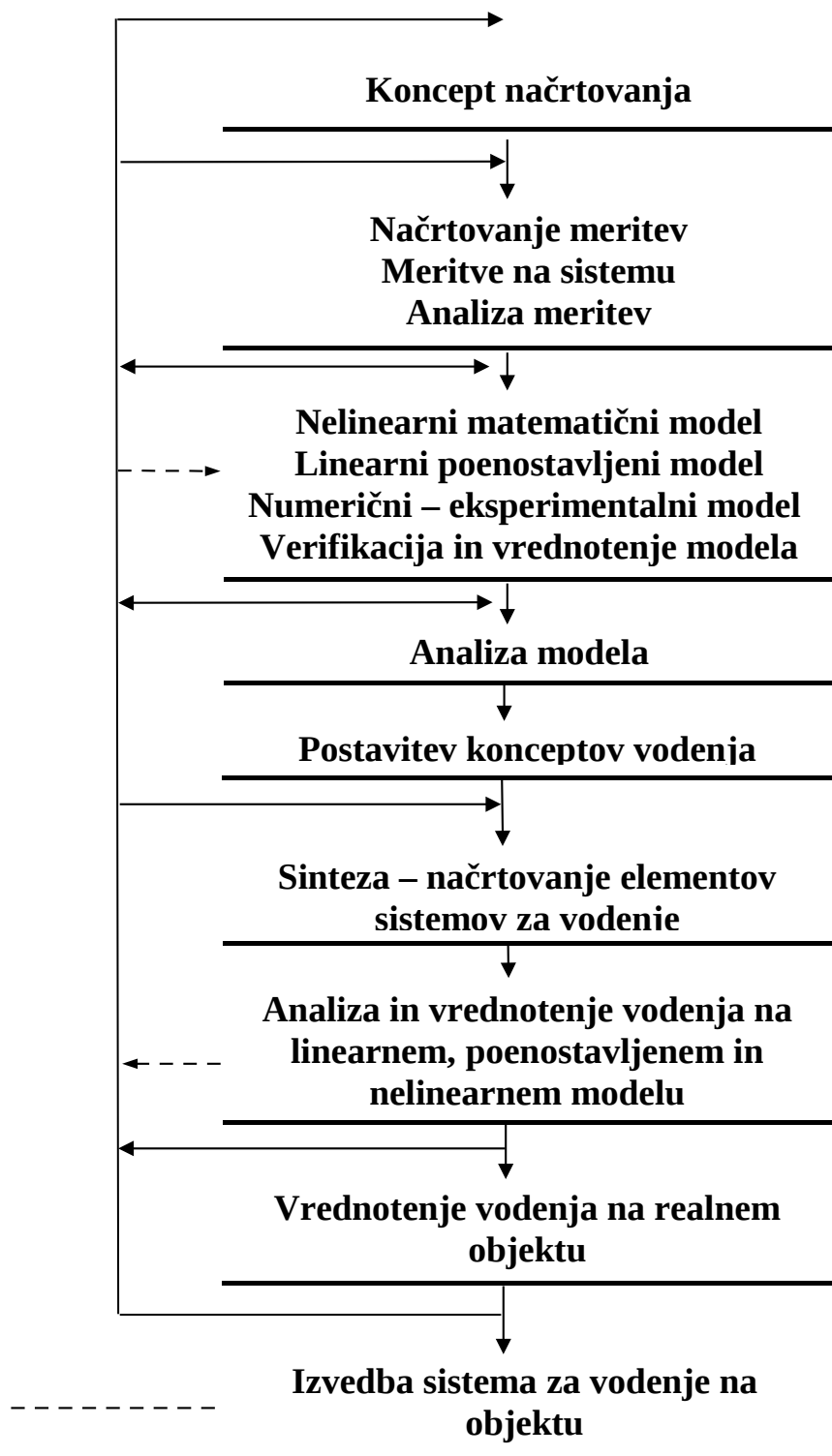

NAČRTOVANJE VODENJA SISTEMOV

Potek izgradnje krmilno-regulacijskega sistema

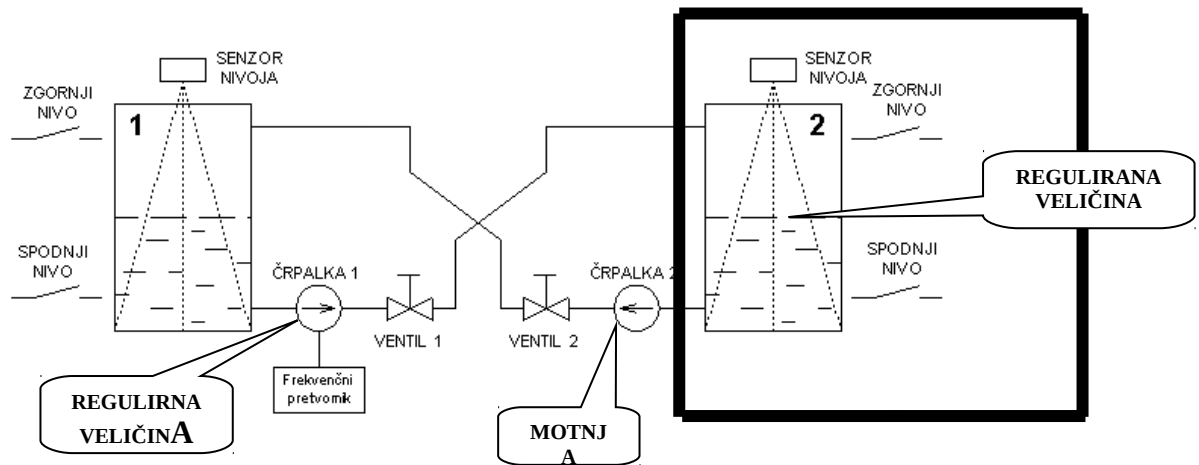

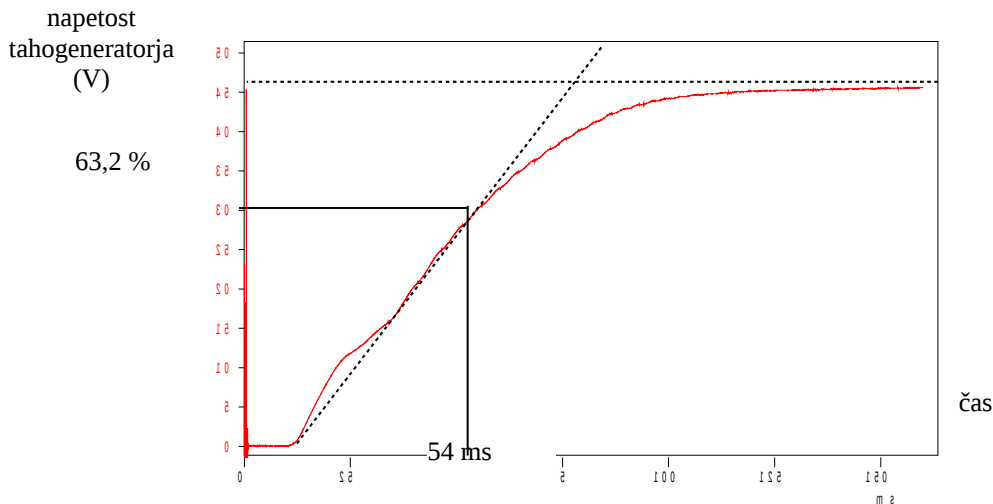
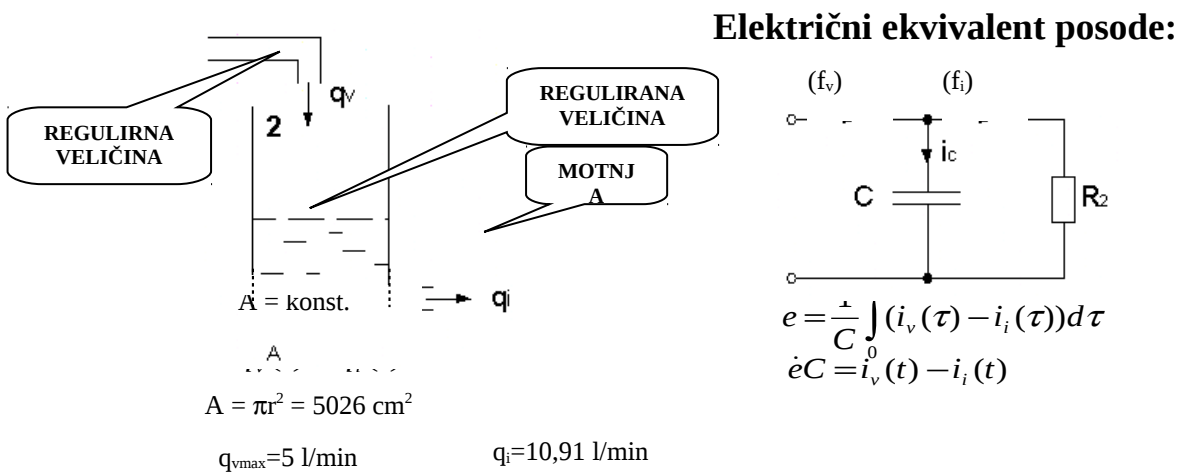

PRIMER REGULACIJE NIVOJA

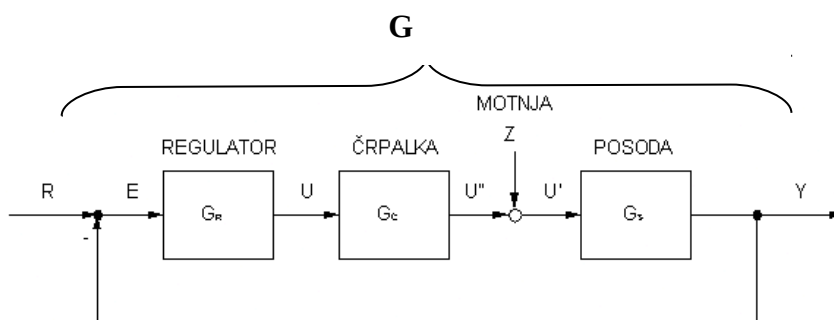
1. Tehnološka shema modela

2. Modeliranje

3. Matematični model in regulacijska proga modela:

Izpeljava prenosne funkcije modela v primeru, ko je motnja enaka 0: $Z=0$

$$Y = G_S U = G_S G_C G_R E = G_S G_C G_R (R - Y)$$

$$Y = \frac{G_S G_C G_R}{1 + G_S G_C G_R} R \quad G_S = \frac{1}{T_S s} \quad G_C = \frac{1}{1 + sT_C}$$

a.) P-REGULATOR

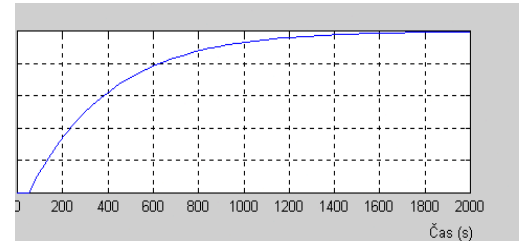
$$G_R = K_P$$

$$Y = \frac{\frac{1}{sT_S} \frac{1}{1+sT_C} K_P}{1 + \frac{1}{sT_S} \frac{1}{1+sT_C} K_P} R \quad Y = \frac{K_P}{sT_S(1+sT_C) + K_P} R$$

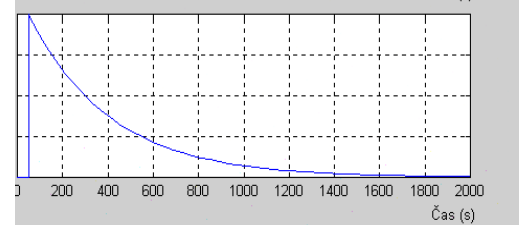
$$G = \frac{Y}{R} = \frac{K_P}{sT_S(1+sT_C) + K_P} = \frac{K_P}{s^2 T_S T_C + (T_S + T_C)s + K_P}$$

$$t \rightarrow \infty \longrightarrow s \rightarrow 0 \longrightarrow \underline{G=1}$$

y

u

b.) PI-REGULATOR

$$G_R = K_P + \frac{1}{sT_i}$$

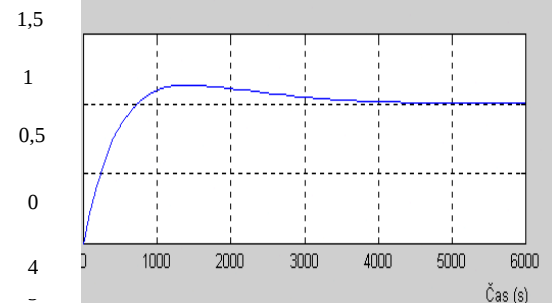
$$Y = \frac{\frac{1}{sT_S} \frac{1}{1+sT_C} \left(K_P + \frac{1}{sT_i} \right)}{1 + \frac{1}{sT_S} \frac{1}{1+sT_C} \left(K_P + \frac{1}{sT_i} \right)} R$$

$$Y = \frac{sT_i K_P + 1}{sT_S(1+sT_C)sT_i + K_P sT_i + 1} R$$

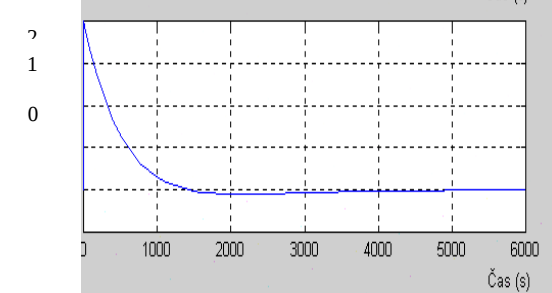
$$G = \frac{Y}{R} = \frac{sT_i K_P + 1}{s^3 T_S T_C T_i + s^2 T_S T_i + K_P sT_i + 1}$$

$$t \rightarrow \infty \longrightarrow s \rightarrow 0 \longrightarrow \underline{G=1}$$

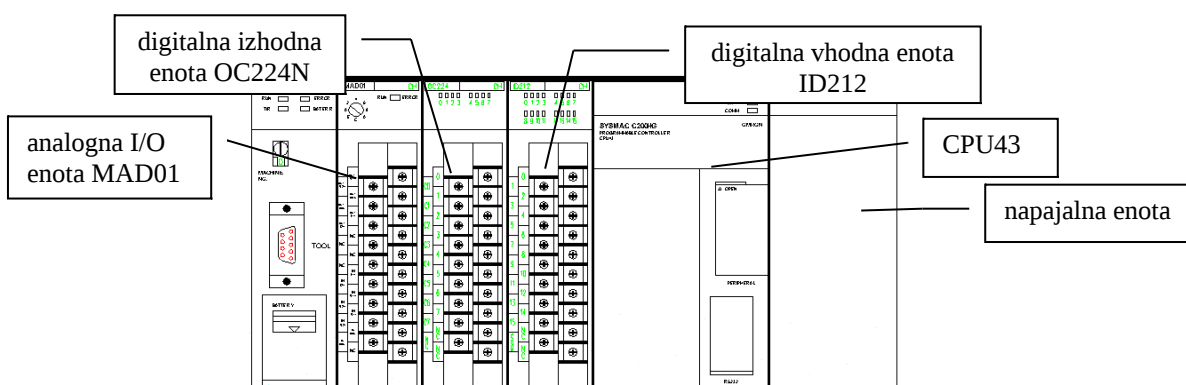
y

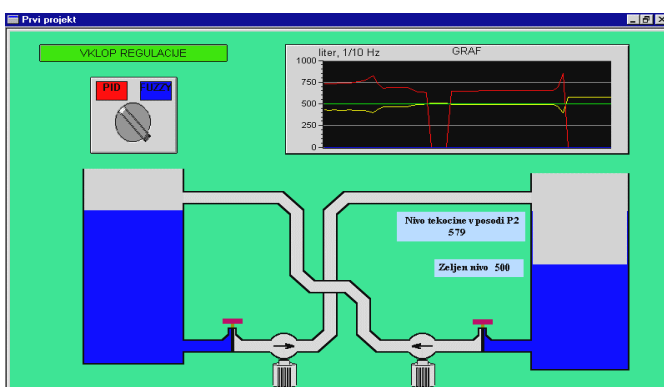
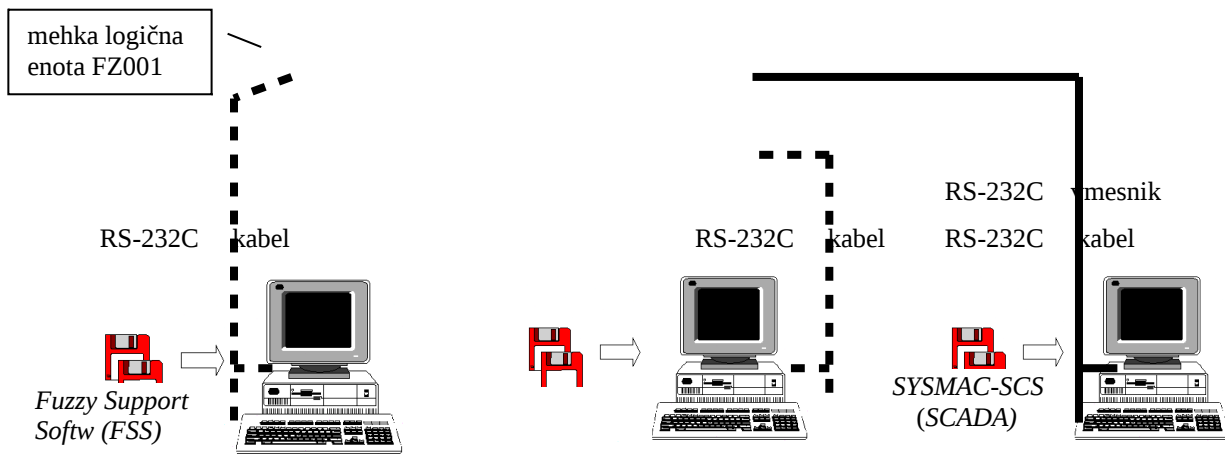

u

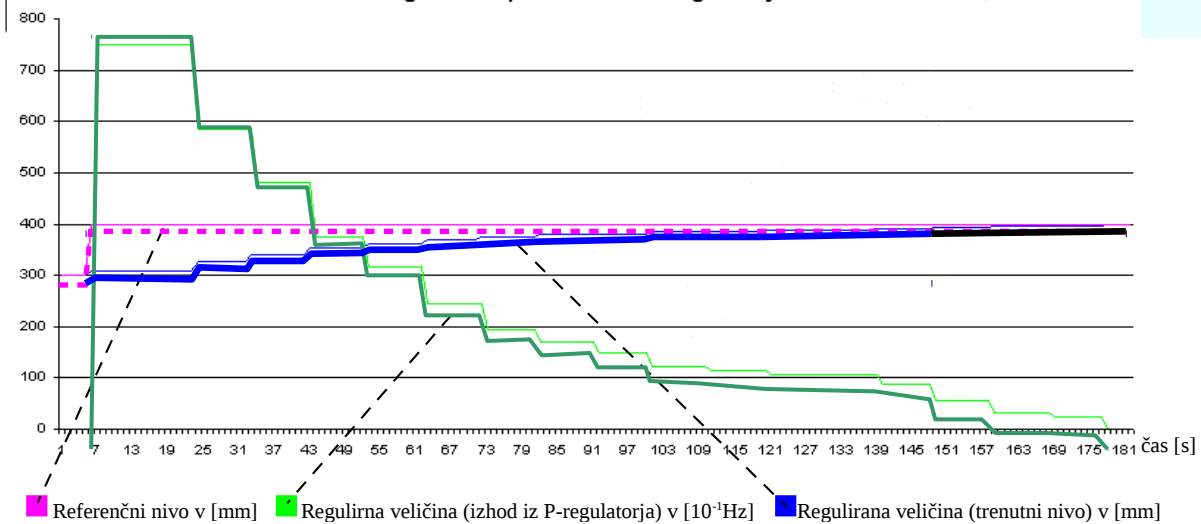

4 Krmilno – regulacijska oprema

P regulator - sprememba želenega nivoja

Sistemi analize in načrtovanje vodenja procesov

1. Laplace-ova transformacija $\mathcal{L}$

$$L(f(t)) = F(s) = \int_0^{\infty} f(t) \cdot e^{-st} dt$$

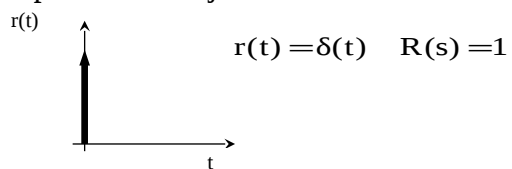
$$L^{-1}(F(s)) = f(t) = \frac{1}{2\pi j} \int_{e-j\omega}^{e+j\omega} F(s) \cdot e^{st} ds$$

Teoremi Laplace-ove transformacije

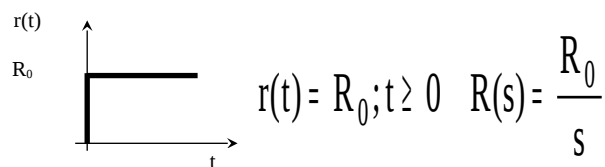
$L[k \cdot f(t)] = k \cdot F(s)$			
$L[f_1(t) \pm f_2(t)] = F_1(s) \pm F_2(s)$			
$L\left[\frac{d}{dt} f(t)\right] = sF(s) - f(0^+)$	1	1	$\delta(t)$
$L\left[\frac{d^n}{dt^n} f(t)\right] = s^n F(s) - \lim_{t \rightarrow 0^-} f(t) - s \lim_{t \rightarrow 0^-} f'(t) - \dots - f^{(n-1)}(0^+)$	2	$\frac{1}{s}$	$1(t)$
$L\left[\int_0^t f(\tau) d\tau\right] = \frac{F(s)}{s}$	3	$\frac{1}{s^2}$	$\frac{1}{s}$
$L\left[\int_0^{t_1} \int_0^{t_2} \dots \int_0^{t_n} f(\tau) d\tau dt_1 \dots dt_n\right]$	4	$\frac{2!}{s^3}$	t^2
	5	$\frac{3!}{s^4}$	t^3
$L[f(t - \tau)] = e^{-s\tau} F(s)$	6	$\frac{m!}{s^{m+1}}$	t^m
$\lim_{t \rightarrow 0} f(t) = \lim_{s \rightarrow \infty} sF(s)$	7	$\frac{1}{s+a}$	e^{-at}
$\lim_{t \rightarrow \infty} f(t) = \lim_{s \rightarrow 0} sF(s)$	8	$\frac{1}{(s+a)^2}$	te^{-at}
$L[e^{-\alpha t} f(t)] = F(s + \alpha)$	9	$\frac{1}{(s+a)^3}$	$\frac{1}{2!} t^2 e^{-at}$
$L\left[f\left(\frac{t}{\alpha}\right)\right] = \alpha \cdot F(\alpha s)$	10	$\frac{1}{(s+a)^m}$	$\frac{1}{(m-1)!} t^{m-1} e^{-at}$
$L[t^n f(t)] = (-1)^n \frac{d^n}{ds^n} F(s)$	11	$\frac{a}{s(s+a)}$	$1 - e^{-at}$
	12	$\frac{a}{s^2(s+a)}$	$\frac{1}{a}(at - 1 + e^{-at})$
	13	$\frac{b-a}{(s+a)(s+b)}$	$e^{-at} - e^{-bt}$
	14	$\frac{s}{(s+a)^2}$	$(1-at)e^{-at}$
Laplace-ovi transfo	15	$\frac{\omega^2}{s^2 + 2\zeta\omega s + \omega^2}$	$\frac{\omega}{\sqrt{1-\zeta^2}} e^{-\zeta\omega t} \sin \omega \sqrt{1-\zeta^2} t$
	16	$\frac{a^2}{s(s+a)^2}$	$1 - e^{-at}(1+at)$
	17	$\frac{(b-a)s}{(s+a)(s+b)}$	$be^{-bt} - ae^{-at}$
	18	$\frac{\omega}{s^2 + \omega^2}$	$\sin \omega t$
	19	$\frac{s}{s^2 + \omega^2}$	$\cos \omega t$
	20	$\frac{s+a}{(s+a)^2 + \omega^2}$	$e^{-at} \cos \omega t$
	21	$\frac{\omega}{(s+a)^2 + \omega^2}$	$e^{-at} \sin \omega t$
	22	$\frac{a^2 + \omega^2}{s[(s+a)^2 + \omega^2]}$	$1 - e^{-at} \left(\cos \omega t + \frac{a}{\omega} \sin \omega t \right)$

Signali v Laplace-ovem prostoru

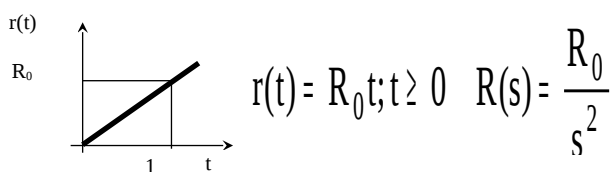
Impulzna funkcija:

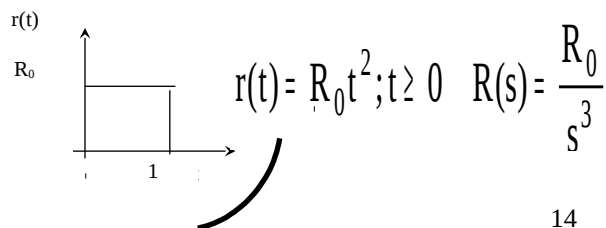
Stopničasta funkcija:

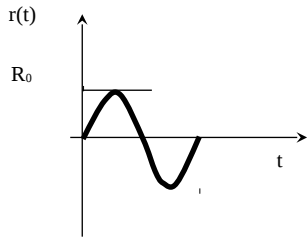
Linearno naraščajoča funkcija (rampa):

Parabolična funkcija:

Sinusna funkcija:

$$r(t) = R_0 \sin \omega t; t \geq 0 \quad R(s) = \frac{R_0 \omega}{s^2 + \omega^2}$$

2. Diferencialne enačbe

$$a_n \cdot \frac{d^n y}{dt^n} + a_{n-1} \cdot \frac{d^{n-1} y}{dt^{n-1}} + \dots + a_1 \cdot \frac{dy}{dt} + a_0 \cdot y = b_m \cdot \frac{d^m x}{dt^m} + b_{m-1} \cdot \frac{d^{m-1} x}{dt^{m-1}} + \dots + b_1 \cdot \frac{dx}{dt} + b_0 \cdot x$$

$$a_1, a_0, b_0 \neq 0$$

$$a_1 \cdot \frac{dy}{dt} + a_0 \cdot y = b_0 \cdot x$$

Primer:

$$\ddot{x} + 3\dot{x} + 2x = 0 \quad x(0) = a, \dot{x}(0) = b$$

$$L[x(t)] = X(s); \quad L[\dot{x}(t)] = s \cdot X(s) - x(0); \quad L[\ddot{x}(t)] = s^2 \cdot X(s) - s \cdot x(0) - \dot{x}(0)$$

$$(s^2 \cdot X(s) - s \cdot x(0) - \dot{x}(0)) + 3(s \cdot X(s) - x(0)) + 2X(s) = 0$$

$$(s^2 \cdot X(s) - as - b) + 3(s \cdot X(s) - a) + 2X(s) = 0 \quad \text{ali} \quad X(s) \cdot (s^2 + 3s + 2) = as + b + 3a$$

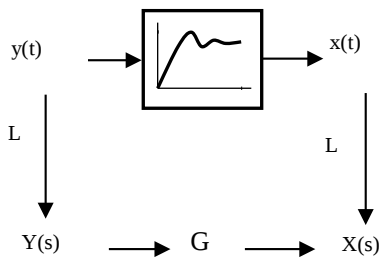
$$X(s) = \frac{as + b + 3a}{s^2 + 3s + 2} = \frac{as + b + 3a}{(s+1)(s+2)} = \frac{2a+b}{s+1} - \frac{a+b}{s+2}$$

Inverzna Laplace-ova transformacija:

(pravilo Laplace-ove transformacije št.7)

$$x(t) = L^{-1}[X(s)] = L^{-1}\left[\frac{2a+b}{s+1}\right] - L^{-1}\left[\frac{a+b}{s+2}\right] = (2a+b)e^{-t} - (a+b)e^{-2t} \quad | t \geq 0$$

3. Prenosna funkcija G(s)

$$G(s) = \frac{L(\text{izhod})}{L(\text{vhod})} = \frac{X(s)}{Y(s)} = \frac{a_n s^n + a_{n-1} s^{n-1} + \dots + a_1 s + a_0}{b_m s^m + b_{m-1} s^{m-1} + \dots + b_1 s + b_0}$$

$$X(s) = G(s) \cdot Y(s)$$

$$G(s) = \frac{k(s+z_1)(s+z_2) \cdots (s+z_n)}{(s+p_1)(s+p_2) \cdots (s+p_m)}$$

$$G(s) = \frac{K(T_{b1}s+1)(T_{b2}s+1)\cdots(T_{bn}s+1)}{(T_{a1}s+1)(T_{a2}s+1)\cdots(T_{am}s+1)}$$

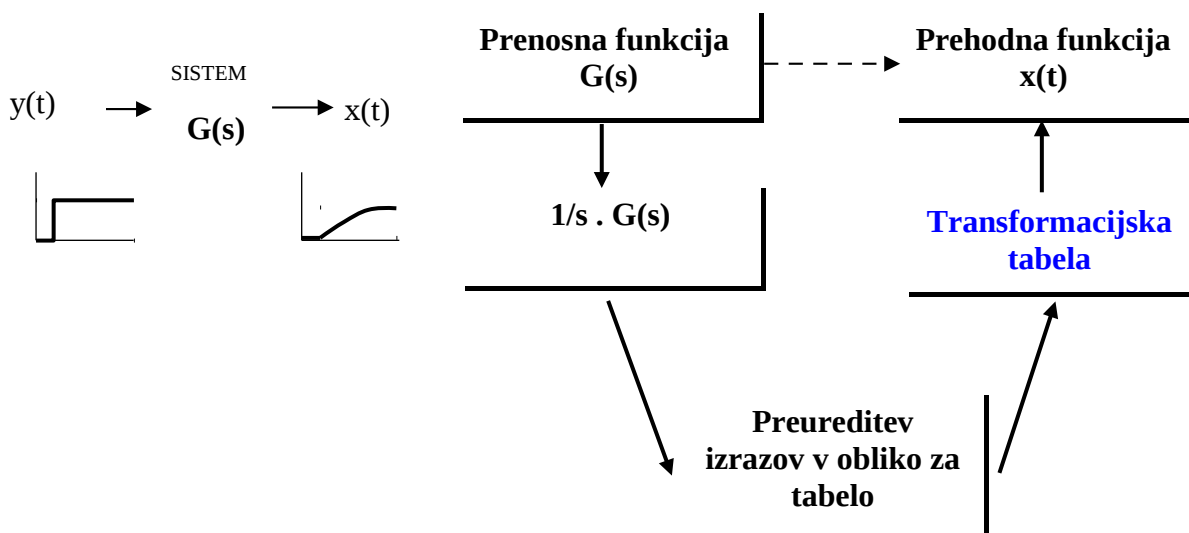
Osnovna pravila za transformacijo:

$$L(kx(t)) = kX(s), \quad L(x_1(t) \pm x_2(t)) = X_1(s) \pm X_2(s)$$

$$L\left(\frac{d}{dt}x(t)\right) = sX(s), \quad L\left(\frac{d^2}{dt^2}x(t)\right) = s^2X(s), \quad L\left(\int x(t)dt\right) = \frac{1}{s}X(s)$$

4. Prehodna funkcija

Diferencialne enačbe

$\frac{1}{s} \cdot G(s)$	$x(t)$
$\frac{1}{s^2 T}$	$y(t) \cdot \frac{t}{T}$
$\frac{sT}{s(1+sT)}$	$y(t) \cdot e^{-\frac{t}{T}}$
$\frac{1}{s(1+sT)}$	$y(t) \cdot (1 - e^{-\frac{t}{T}})$
$\frac{1}{(1+sT_1)(1+sT_2)}$	$y(t) \cdot \frac{1}{T_1 - T_2} (e^{-\frac{t}{T_1}} - e^{-\frac{t}{T_2}})$
$\frac{1}{s(1+sT_1)(1+sT_2)}$	$y(t) \cdot (1 - \frac{T_1 e^{-\frac{t}{T_1}} - T_2 e^{-\frac{t}{T_2}}}{T_1 - T_2})$
$\frac{1}{s}$	$y(t) \cdot 1$

Primer:

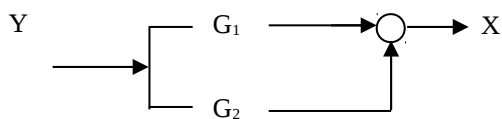
$$G(s) = \frac{1}{1+sT}$$

$$\frac{1}{s}G(s) = \frac{1}{s(1+sT)} \Rightarrow x(t) = y(t) \cdot (1 - e^{-\frac{t}{T}})$$

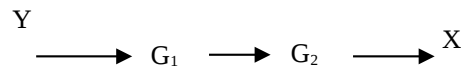

5. Blok diagram

$$X(s) = (G_1(s) \pm G_2(s)) \cdot Y(s)$$

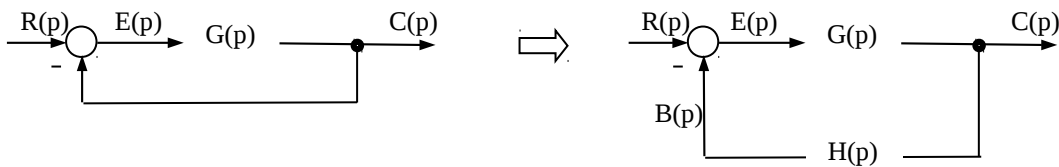

$$X(s) = G_1(s) \cdot G_2(s) \cdot Y(s)$$

6. Modeliranje

Blok diagram zaprtozančnega sistema:

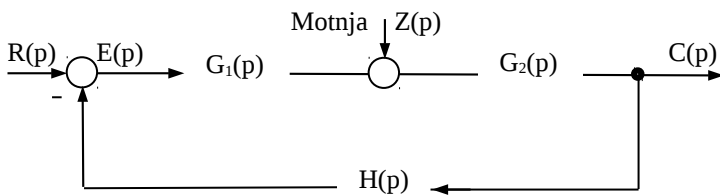

$$G(p) = \frac{C(p)}{E(p)}; \text{ prenosna funkcija direktne veje}$$

$$G(p) \cdot H(p) = \frac{B(p)}{E(p)}; \text{ prenosna funkcija odprte zanke}$$

$$\frac{G(p)}{1 + G(p)H(p)} = \frac{C(p)}{R(p)}; \text{ prenosna funkcija zaprte zanke}$$

Zaprtozančni sistemi pri motilnem in referenčnem signalu:

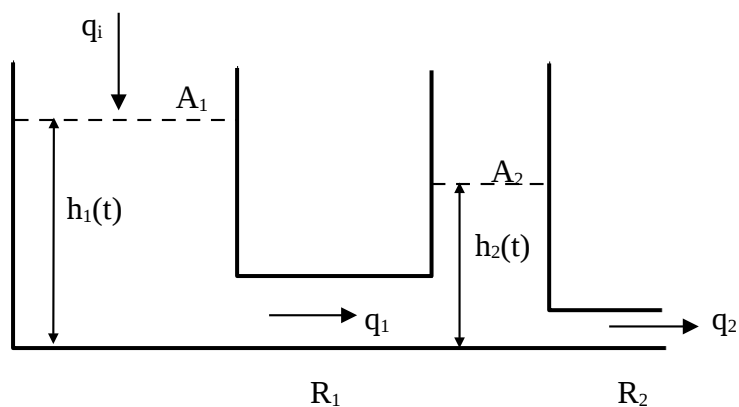

$$\frac{G_2(p)}{1 - G_1(p)G_2(p)H(p)} = \frac{C_z(p)}{Z(p)}; \quad |G_1(p)G_2(p)H(p)| \gg 1; \quad |G_1(p)H(p)| \gg 1; \quad \approx \frac{C_z(p)}{Z(p)} = 1$$

$$\frac{G_1(p)G_2(p)}{1 - G_1(p)G_2(p)H(p)} = \frac{C_R(p)}{R(p)}; \quad |G_1(p)G_2(p)H(p)| \gg 1; \quad \approx \frac{C_R(p)}{R(p)} = \frac{1}{H(p)}$$

$$C(p) = C_R(p) - C_z(p) = \frac{G_2(p)}{1 - G_1(p)G_2(p)H(p)} [G_1(p)R(p) - Z(p)]$$

Primer – hidravlični sistem z dvema nivojskima posodama:

$q_i(t)$	vhodni pretok	$h_2(t)$	nivo v drugi posodi
$h_1(t)$	nivo v prvi posodi	A_2	površina gladine v drugi posodi
A_1	površina gladine v prvi posodi	$q_2(t)$	iztok iz druge posode
$q_1(t)$	pretok med obema posodama		

Ravnotežna enačba prve posode:

Ravnotežna enačba druge posode:

$$A_1 \frac{dh_1(t)}{dt} = q_i(t) - q_1(t)$$

$$A_2 \frac{dh_2(t)}{dt} = q_1(t) - q_2(t)$$

$$q_1(t) = \frac{h_1(t) - h_2(t)}{R_1}$$

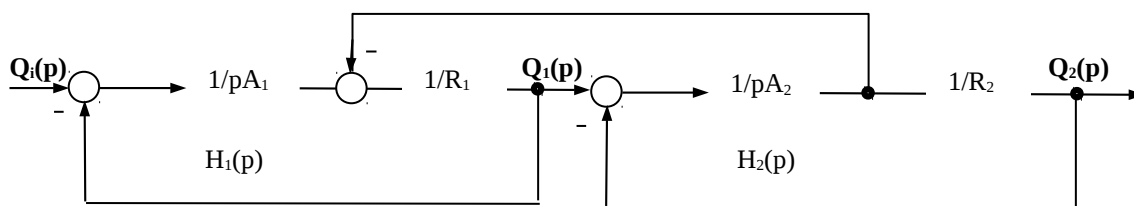
$$q_2(t) = \frac{h_2(t)}{R_2}$$

Laplace-ova transformacija enačb:

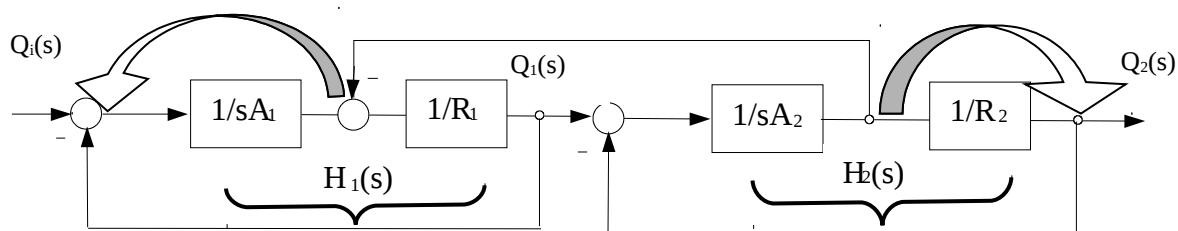
$$A_1 p H_1(p) = Q_i(p) - Q_1(p) \Rightarrow H_1(p) = \frac{1}{A_1 p} [Q_i(p) - Q_1(p)]; \quad Q_1(p) = \frac{H_1(p) - H_2(p)}{R_1}$$

$$A_2 p H_2(p) = Q_1(p) - Q_2(p) \Rightarrow H_2(p) = \frac{1}{A_2 p} [Q_1(p) - Q_2(p)]; \quad Q_2(p) = \frac{H_2(p)}{R_2}$$

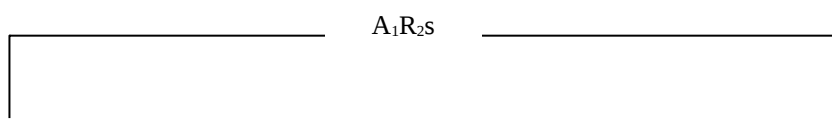
Blok diagram hidravličnega sistema:

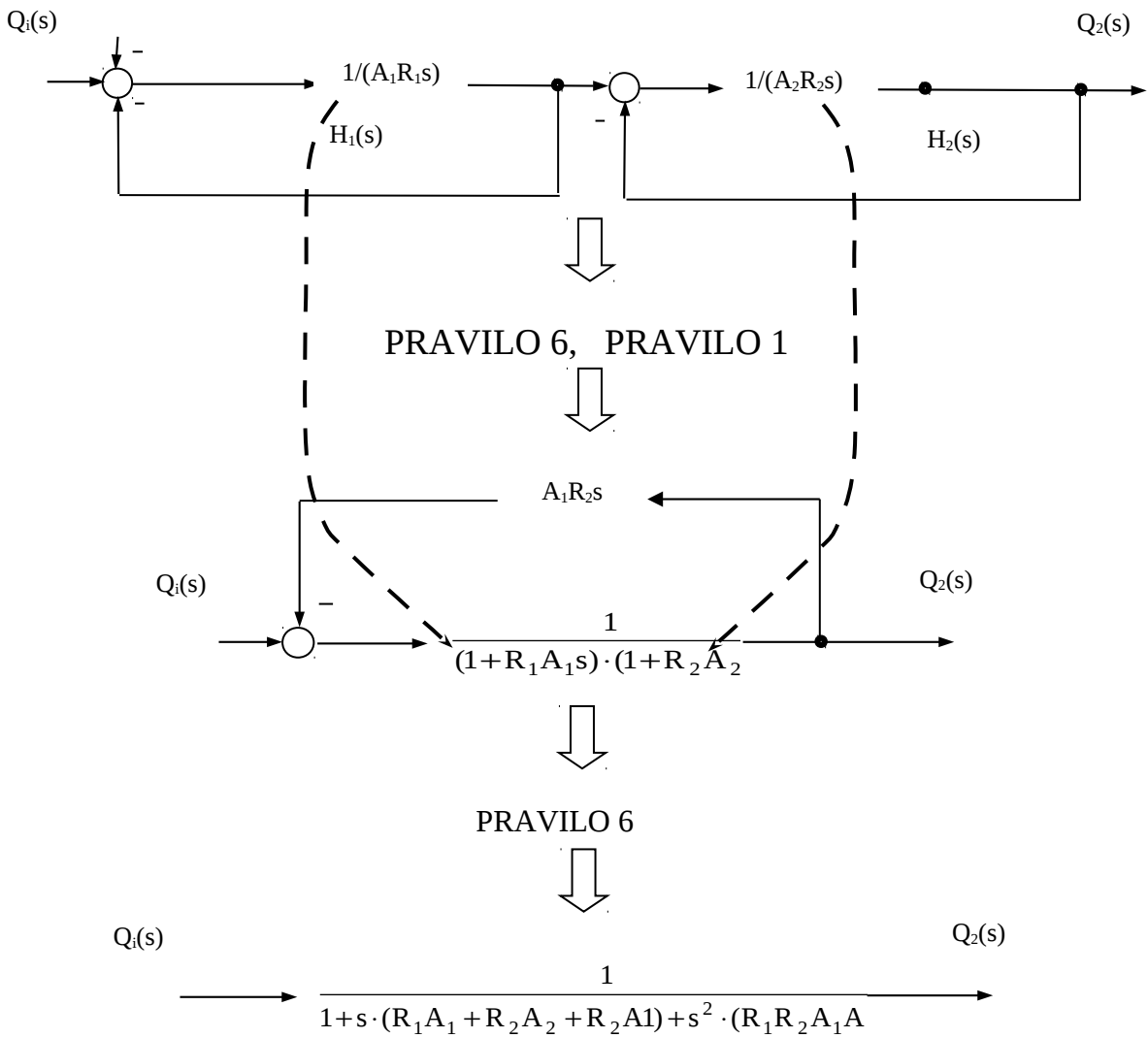

Poenostavitev blok diagrama hidravličnega sistema

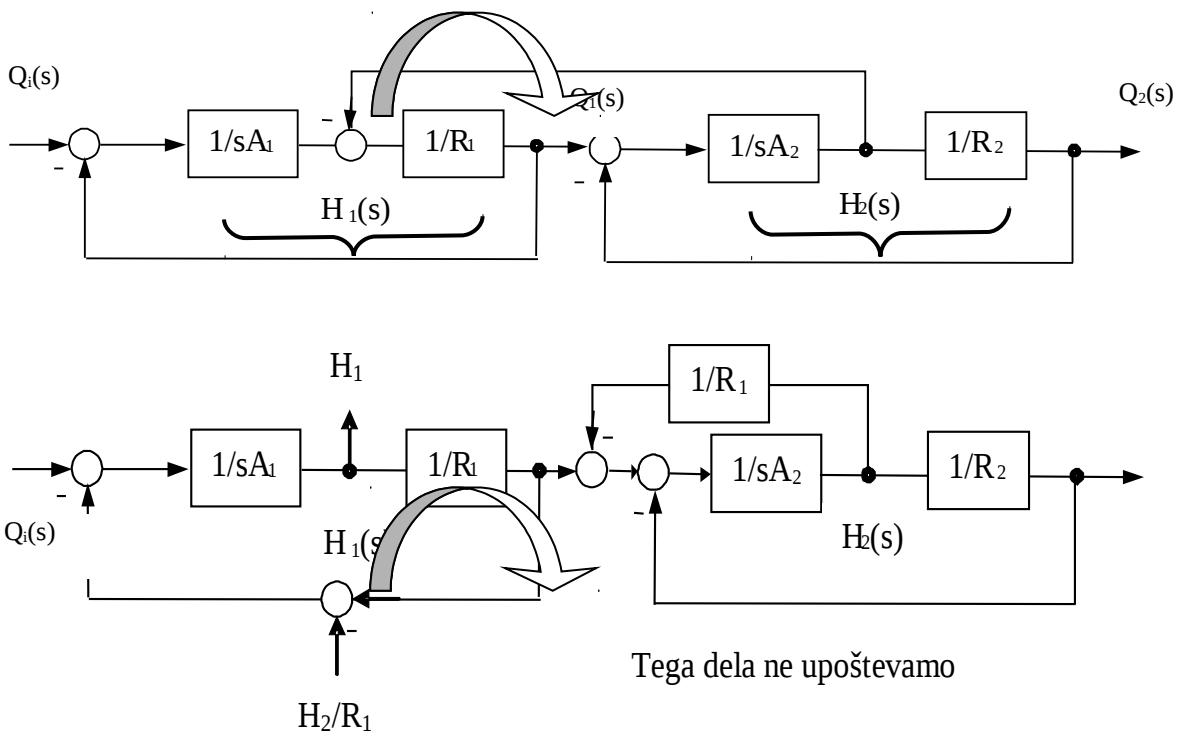

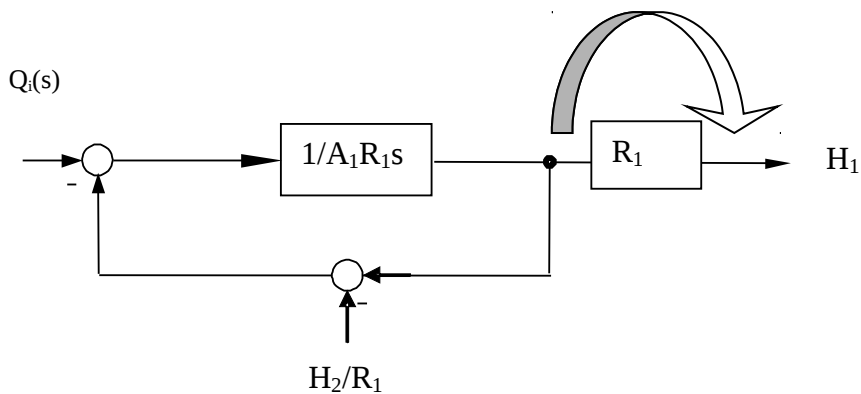
PRAVILO 5, PRAVILO 4, PRAVILO 1

Primer določitve odvisnosti H1 od Qi

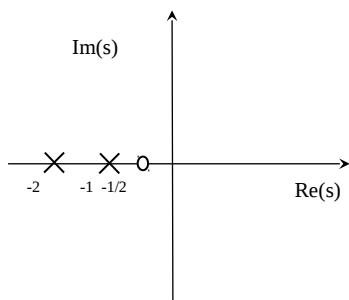

$$Q_i(s) \longrightarrow \frac{R_1}{1 - H_2 + sR_1A_1} \longrightarrow \Phi_1(s)$$

ANALIZA SISTEMOV V ČASOVNEM PODROČJU

1. Vpliv polov in ničel na časovni odziv

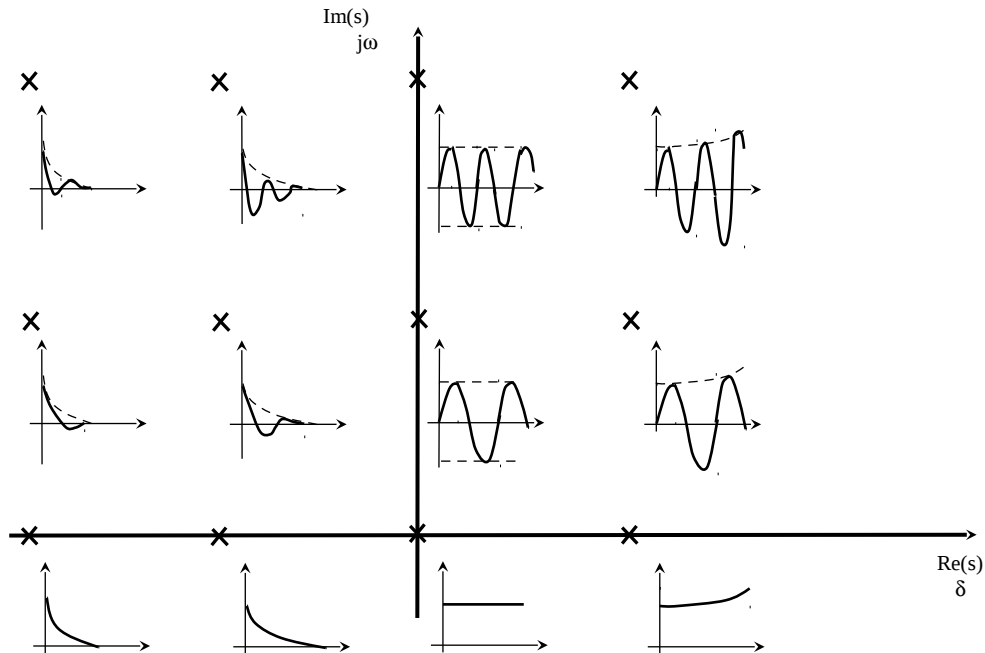
$$\ddot{c} + 3\dot{c} + 2c = 2\dot{r} + r \quad G(s) = \frac{C(s)}{R(s)} = \frac{\check{S}(s)}{I(s)} = \frac{2s+1}{s^2+3s+2} = \frac{2(s+1/2)}{(s+1)(s+2)}$$

Prenosno funkcijo $G(s)$ razvijemo v parcialne ulomke:

$$G(s) = \frac{2s+1}{(s+1)(s+2)} = \frac{-1}{s+1} + \frac{3}{s+2} \Rightarrow g(t) = -e^{-t} + 3e^{-2t}$$

Vpliv lege polov na impulzni odziv sistema:

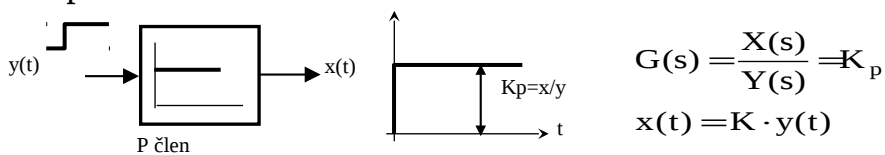

2. Tipi sistemov

Proporcionalni sistemi

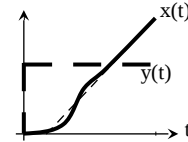
$$G(s) = \frac{\check{S}(s)}{I(s)} = \frac{X(s)}{Y(s)} = \frac{a_n s^n + a_{n-1} s^{n-1} + \dots + a_1 s + a_0}{b_m s^m + b_{m-1} s^{m-1} + \dots + b_1 s + b_0}; \quad m \leq n; \quad \check{S}(0) \neq 0;$$

Proporcionalni P člen:

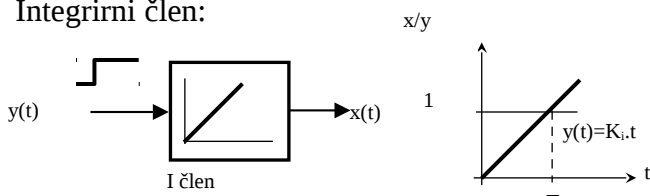
Integrirni sistemi

$$G(s) = \frac{\check{S}(s)}{I(s)} = \frac{X(s)}{Y(s)} = \frac{1}{s^j} \frac{\check{S}(s)}{I'(s)}; \quad \check{S}(0) \neq 0; \quad I(0) \neq 0$$

- j = 0... sistem ničelne vrste (reda) ali stopnje je proporcionalni sistem
- j = 1... sistem prve vrste
- j = 2... sistem druge vrste itd.

Integrirni člen:

$$x(t) = K_i \int_0^t y(t) dt$$

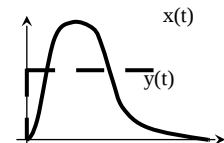
$$G(s) = \frac{X(s)}{Y(s)} = \frac{K_i}{s} = \frac{1}{sT_i}$$

integracijska časovna konstanta $T_i = \frac{1}{K_i} \cdot y; \quad K_i = \frac{1}{T_i};$

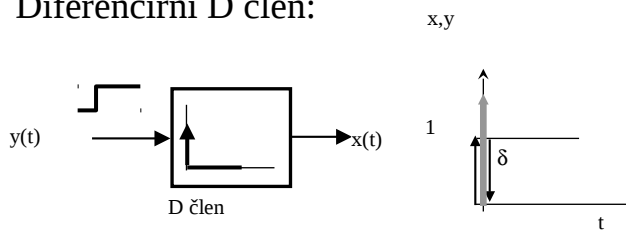
Diferencirni sistem

Števlec prenosne funkcije vsebuje enega ali več korenov (ničel) v koordinatnem izhodišču.

$$G(s) = \frac{\check{S}(s)}{I(s)} = \frac{X(s)}{Y(s)} = \frac{s^j \check{S}(s)}{I'(s)}; \quad \check{S}(0) \neq 0; \quad I(0) \neq 0$$

Diferencirni D člen:

$$x(t) = T_d \frac{dy}{dt}; \quad G(s) = \frac{X(s)}{Y(s)} = T_d \cdot s$$

$$x(t) = \frac{dy}{dt} \cdot T_d = \frac{dy}{dt} \cdot K_d = \delta(t) \cdot T_d$$

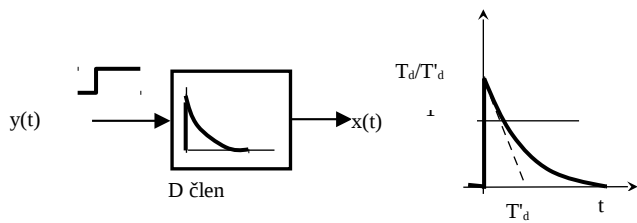
T_d ... diferencialna časovna konstanta

δ ... odziv na stopničasto vzbujanje je Dirac-ov impulz

x,y

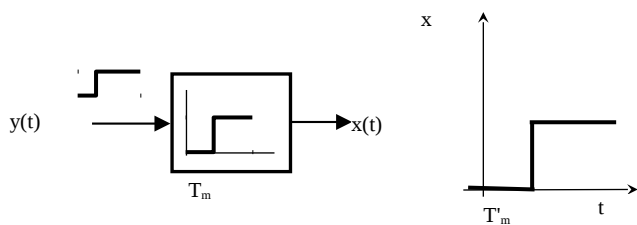
$$DE: T'_d \dot{x}(t) + x(t) = T_d \dot{y}(t)$$

$$PF: G(s) = \frac{X(s)}{Y(s)} = \frac{sT_d}{1+T'_d s} \quad 23$$

stopnični odziv: $x(t) = \frac{T_d}{T'_d} \cdot e^{-\frac{t}{T'_d}}$

Zakasnilni člen – člen z mrtvim časom

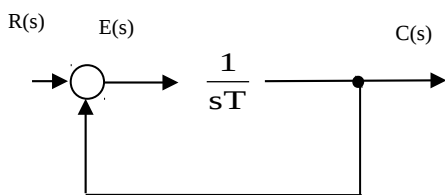
PF: $G(s) = \frac{X(s)}{Y(s)} = e^{-sT_m}$

stopnični odziv:

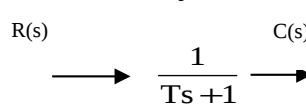
$x(t) = y(t - T_m); \quad 0; \quad t < T_m$

Proporcionalni sistem 1. reda PT1 (P1)

Povratno-zančna blok shema:

Poenostavljena shema:

DE: $T \dot{c}(t) + c(t) = K_p r(t)$

PF: $G(s) = \frac{C(s)}{R(s)} = \frac{K_p}{1 + Ts}$

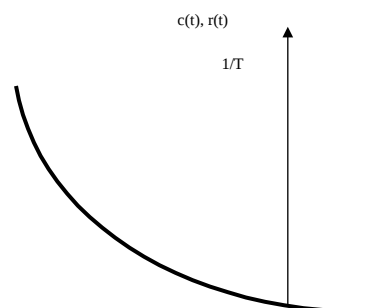
K_p ... ojačanje sistema

T ... časovna konstanta sistema

Odziv sistema PT1 na impulz δ (naravni odziv)

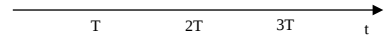
$C(s) = \frac{K_p}{1 + Ts} \cdot 1$

$c(t) = \frac{K_p}{T} \cdot e^{-\frac{t}{T}}; \quad t \geq 0$

$c(t) = \frac{1}{T} e^{-\frac{t}{T}}$

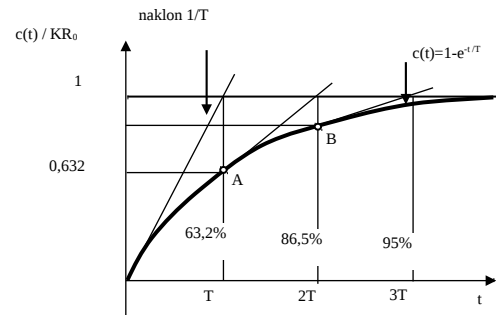

Odziv sistema PT1 na stopničasto vzbujanje

$$C(s) = \frac{K_p}{1+Ts} \cdot \frac{R_0}{s} = K_p R_0 \left(\frac{1}{s} - \frac{T}{1+Ts} \right)$$

$$c(t) = K_p R_0 \left(1 - e^{-\frac{t}{T}} \right); \quad t \geq 0$$

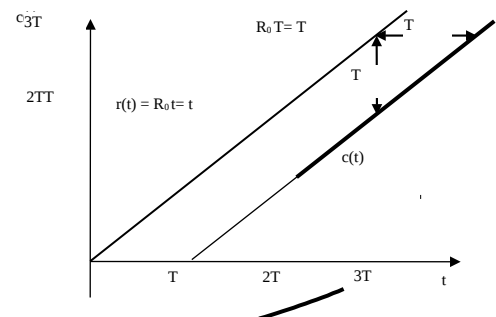
Regulacijski sistem v primeru $K_p = 1$ v ustaljenem stanju nima pogreška:

$$c(t) = R_0 \left(1 - e^{-\frac{t}{T}} \right) \Rightarrow e(t) = R_0 - c(t) = R_0 e^{-\frac{t}{T}} \Rightarrow e(\infty) = 0$$

Odziv sistema PT1 na linearno naraščajoči vhodni signal

$$C(s) = \frac{K_p}{1+Ts} \cdot \frac{R_0}{s^2} = K_p R_0 \left(\frac{1}{s^2} - \frac{T}{s} + \frac{T^2}{1+Ts} \right)$$

$$c(t) = K_p R_0 \left(t - T + T e^{-\frac{t}{T}} \right); \quad t \geq 0$$

Regulacijski sistem ima v primeru $K_p = 1$ v ustaljenem stanju konstantni pogrešek:

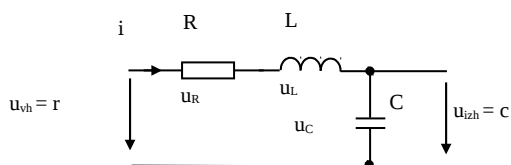
$$c(t) = R_0 \left(t - T + T e^{-\frac{t}{T}} \right) \Rightarrow e(t) = R_0 t - c(t) = R_0 T \left(1 - e^{-\frac{t}{T}} \right) \Rightarrow e(\infty) = R_0 T$$

Primerjava odzivov

- impulz δ :
$$c(t) = \frac{K_p}{T} \cdot e^{-\frac{t}{T}}; \quad t \geq 0$$
- stopnica:
$$c(t) = K_p (1 - e^{-\frac{t}{T}}); \quad t \geq 0$$
- linearno naraščajoči signal:
$$c(t) = K_p (t - T1 + Te^{-\frac{t}{T}}); \quad t \geq 0$$

Sistemi drugega reda PT2 (P2)

Splošna oblika modela

$$u_{vh} = u_R + u_L + u_C = i \cdot R + L \frac{di}{dt} + \frac{1}{C} \int i \cdot dt; \quad i = C \frac{du_C}{dt};$$

$$RC \frac{du_C}{dt} + LC \frac{d^2 u_C}{dt^2} + u_C = u_{vh}$$

$$\frac{d^2 u_C}{dt^2} + \frac{R}{L} \frac{du_C}{dt} + \frac{1}{LC} u_C = \frac{1}{LC} u_{vh}$$

$$\ddot{c}(t) + 2\zeta\omega_n \dot{c}(t) + \omega_n^2 c(t) = \omega_n^2 r(t); \quad \zeta = \frac{R}{2} \sqrt{\frac{C}{L}}; \quad \omega_n = \frac{1}{\sqrt{LC}}$$

Dobljeni izraz preko Laplace-ove transformacije transformiramo:

$$C(s) \cdot (s^2 + 2\zeta\omega_n s + \omega_n^2) = \omega_n^2 \cdot R(s) \Rightarrow G(s) = \frac{C(s)}{R(s)} = \frac{\omega_n^2}{s^2 + 2\zeta\omega_n s + \omega_n^2} = \frac{\omega_n^2}{(s - s_1)(s - s_2)}$$

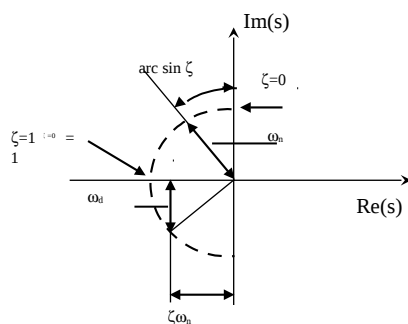
$$s^2 + 2\zeta\omega_n s + \omega_n^2 = 0; \Rightarrow s_{1,2} = -\frac{2\zeta\omega_n}{2} \pm \sqrt{\frac{4\zeta^2\omega_n^2 - 4\omega_n^2}{4}} = \omega_n(-\zeta \pm j\omega_n\sqrt{1-\zeta^2}) = \delta \pm j\omega_d;$$

$$\omega_d = \omega_n\sqrt{1-\zeta^2}$$

- ω_d faktor dušenega nihanja.

Glede na vrednost dušenja ζ ima stopničasti odziv štiri značilne oblike.

a) dušeno nihanje – podkritično dušenje: $0 < \zeta < 1$

Stopnični odziv $R(s) = 1/s$

$$c(t) = 1 - \frac{e^{-\zeta\omega_n t}}{\sqrt{1-\zeta^2}} \cdot \sin(\omega_n\sqrt{1-\zeta^2} t - \phi)$$

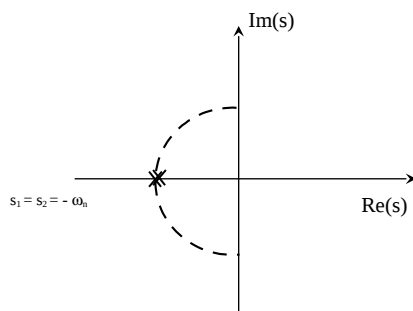
$$\phi = \text{arc tg} \frac{\sqrt{1-\zeta^2}}{\zeta}$$

b) nedušeno nihanje: $\zeta = 0$

Ko je dušenje $\zeta = 0$, ležita oba pola na imaginarni osi in velja: $s_{1,2} = \pm j\omega_n$. Odziv na stopničasti vhod $R(s) = 1/s$ je nedušeno nihanje:

$$c(t) = 1 - \cos \omega_n t$$

c) meja aperiodičnosti – kritično dušenje: $\zeta = 1$

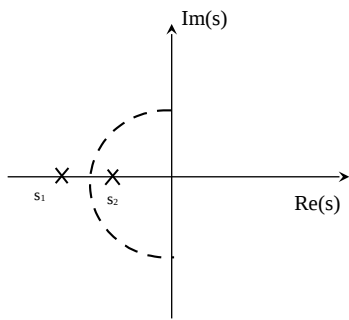

Stopnični odziv $R(s) = 1/s$

$$\frac{C(s)}{R(s)} = \frac{\omega_n^2}{(s + \omega_n)^2}$$

$$c(t) = 1 - e^{-\omega_n t} (1 + \omega_n t)$$

d) aperiodični odziv – nadkrično dušenje: $\zeta > 1$

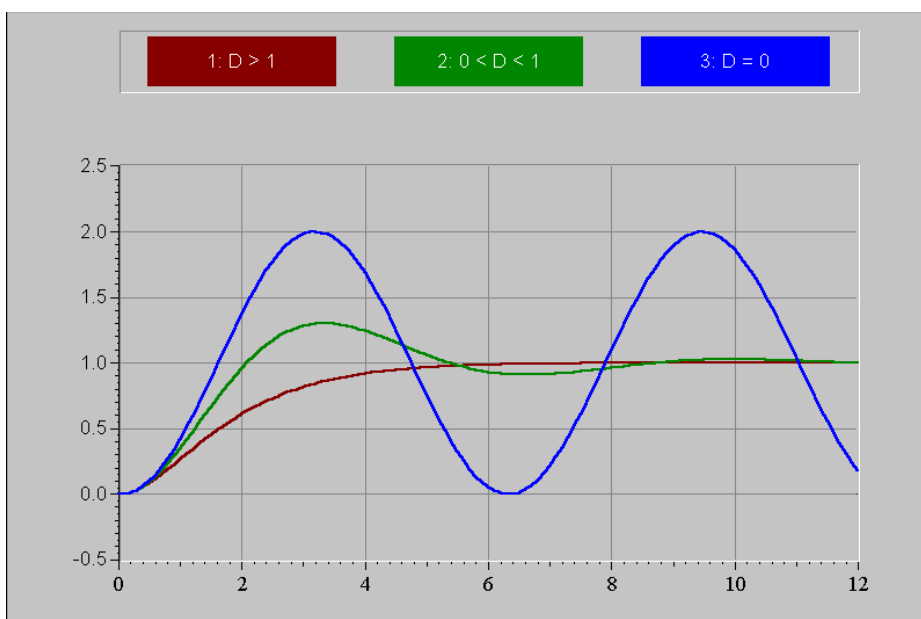
$$s_{1,2} = \omega_n (-\zeta \pm \sqrt{\zeta^2 - 1}); \quad s_1 = -\frac{1}{T_1} s_2 = -\frac{1}{T_2}$$

Stopnični odziv R(s) = 1/s:

$$c(t) = 1 - \frac{\omega_n}{2\sqrt{\zeta^2 - 1}} (T_1 e^{-\frac{t}{T_1}} - T_2 e^{-\frac{t}{T_2}})$$

Sistemi z dušilnim faktorjem $0,5 < \zeta < 0,8$ najhitreje dosežejo bližino referenčne vrednosti, med aperiodičnimi odzivi pa je najhitrejši odziv pri kritičnem dušenju. Aperiodični odzivi relativno počasi reagirajo na vhodne signale.

Značilni odziv sistema PT2 na stopnico

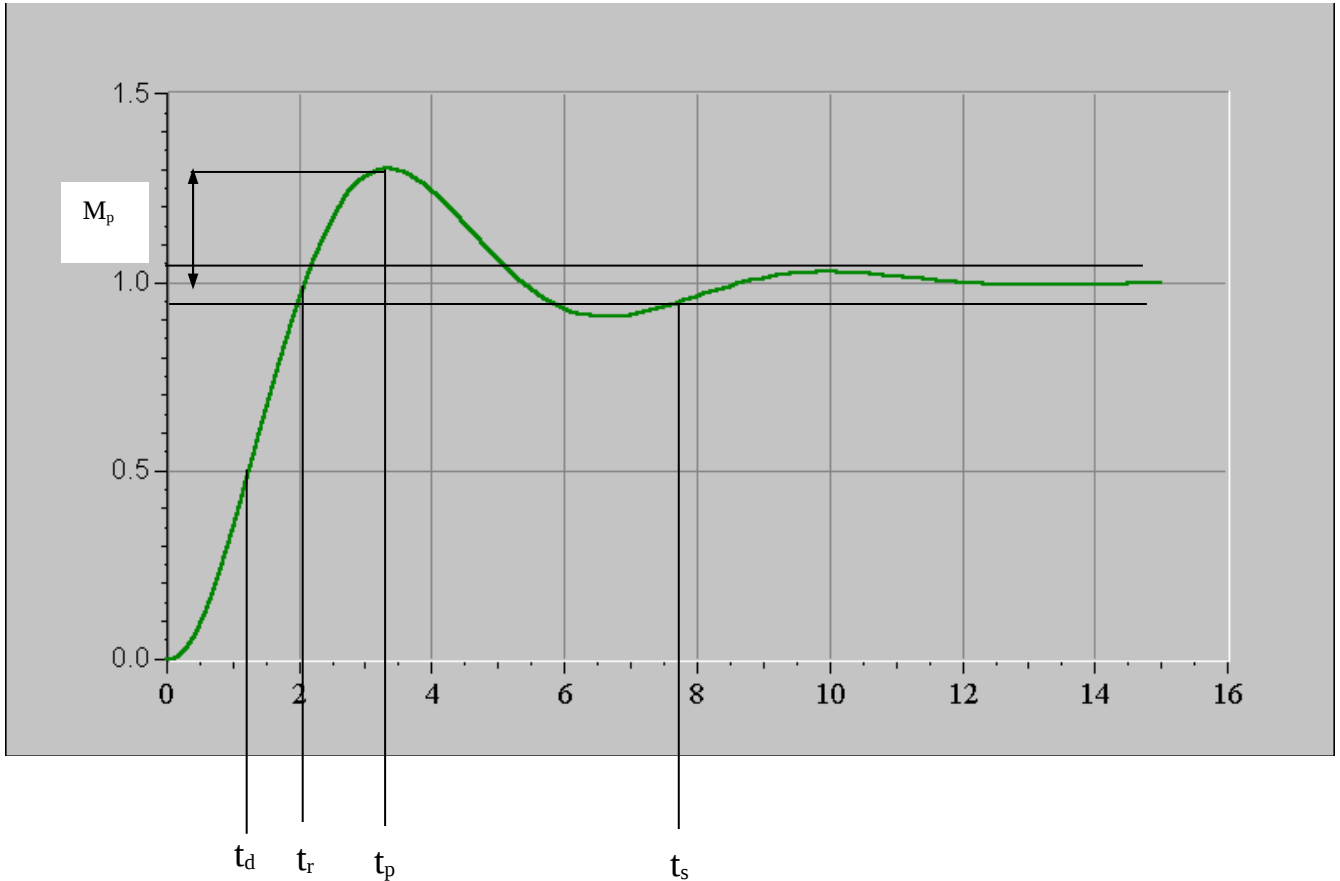

$\zeta \geq 1$
kritično in nadkrično
dušenje

$0 < \zeta < 1$
dušeno nihanje-podkrično
dušenje

$\zeta = 0$
nedušeno nihanje

Tipični parametri odziva sistema

Analiza kvalitete regulacijskih sistemov

Obravnavani časovni odzivi so zapleteni, zato vedenje regulacijskega sistema opišemo s pokazatelji kvalitete, ki so odvisni od lege polov.

Pokazatelji učinkovitosti delovanja regulacijskega sistema

Načrtovanje regulatorja je postopek, s pomočjo katerega dosežemo želene pokazatelje kvalitete. Običajno želimo doseči faktor dušenja ζ med 0,4 in 0,8.

Čas zakasnitve - t_d je čas, v katerem regulirana veličina prvič doseže 50% končne vrednosti.

Čas vzpona - t_r

Začetek odziva sistema določa čas vzpona t_r (rise time). Za sisteme z dušenjem $\zeta < 1$ je **čas vzpona** t_r določen s spremembo od 0 do 1, pri sistemih z dušenjem $\zeta > 1$ pa s spremembo izhoda od 10% do 90% njegove vrednosti in ga označimo s t_{r1} .

$$t_r = \frac{\pi - \beta}{\omega_d}; \quad \beta = \arctg \frac{\omega_d}{\sigma} = \arctg \frac{\sqrt{1-\zeta^2}}{\zeta}; \quad t_r \approx \frac{2}{\omega_n} \text{ pri } \zeta < 0.5$$
$$t_{r1} \approx \frac{2.16\zeta + 0.60}{\omega_n}$$

Čas prvega prenihaja - t_p

(čas maksimalnega prevzpona – peak time) določimo za sistem drugega reda:

$$t_p = \frac{\pi}{\omega_d} = \frac{\pi}{\omega_n \sqrt{1-\zeta^2}}$$

Prenihaj M_{pt}

je določen z razliko med maksimalno vrednostjo odziva in vrednostjo 1.

$$e_{d\%} = \frac{M_{pt} \cdot M_s}{M_s} \cdot 100; \quad M_p = c(t_p) \cdot 1 = e^{-\zeta \sqrt{1-\zeta^2} t_p} \text{ velja za } 0 < \zeta < 1; \quad e_{d\%} = M_p(\%) \cdot e^{-\zeta \sqrt{1-\zeta^2} t_p} \cdot 100\%$$

$$0 \leq \zeta \leq 0.6: \quad M_p \approx 1 - \frac{\zeta}{0.6}$$

$$0.4 \leq \zeta \leq 0.9: \quad M_p \approx 0.4 \cdot \left(1 - \frac{\zeta}{0.9}\right)$$

Dušenje ζ	0.9	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0.3
Prenihaj $M_p(\%)$	0.2	1.5	4.6	9.5	16.3	25.4	37.2

Čas umiritve/stabilizacije - t_s

je čas, ki ga potrebuje odziv, da doseže in ostane znotraj tolerančnega področja okoli ustaljene vrednosti x ($x =$ običajno $\pm 2\%$ oz. $\pm 5\%$).

$$e^{-\frac{t}{T}} = e^{-\zeta \omega_n t}; \quad e^{-\zeta \omega_n t_s} = \frac{x}{100} \Rightarrow t_s = \frac{100}{\zeta \omega_n} \ln \frac{100}{x} \text{ pri } \zeta < 1$$

$$x = 2\%: \quad t_s \approx \frac{4}{\zeta \omega_n} = 4T; \quad x = 5\%: \quad t_s \approx \frac{3}{\zeta \omega_n} = 3T$$

Čas ustaljenega stanja stanja je približno enak 3 do 4 – kratni vrednosti časovne konstante, ki pripada prevladujočemu korenu karakteristične enačbe sistema.

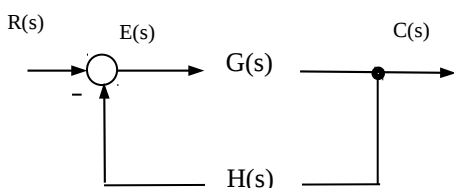
Pri načrtovanju običajno predpišemo pokazatelje, poiščemo ustrezno lego polov, ki zagotovi ustrezne pokazatelje kvalitete in določimo regulator, ki zagotovi želene pole. Za podane vrednosti t_r , M_p in t_s dobimo naslednje zveze:

$$\omega_n \geq \frac{2}{t_r}; \quad \zeta \geq 0.6 \cdot (1 - M_p); \quad \sigma = \zeta \omega_n \geq \frac{4}{t_s}$$

Neenačbe lahko predstavimo v ravnini 's', kjer je prikazano področje, kjer je potrebno izbrati pole.

Stacionarni pogrešek v regulacijskih sistemih

Glavna zahteva regulacijskega sistema je zagotovitev zahtevanega stacionarnega pogreška.

$$E(s) = R(s) - \frac{G(s)}{1 + G(s)H(s)} R(s) = \frac{1 + G(s)H(s) - G(s)}{1 + G(s)H(s)} R(s)$$

$$H(s) = 1 \Rightarrow E(s) = \frac{R(s)}{1 + G(s)}$$

Stacionarni pogrešek, ko je $H(s) = 1$ določimo: $\lim_{t \rightarrow \infty} e(t) = e_s = \lim_{s \rightarrow 0} \frac{sR(s)}{1+G(s)}$

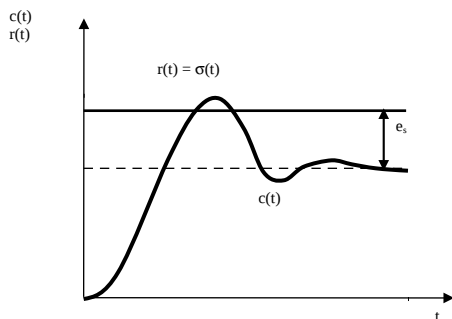
Odrptožančna funkcija v faktorizirani obliki: $G(s)H(s) = \frac{K(T_{b1}s+1)(T_{b2}s+1)\cdots(T_{bn}s+1)}{s^j(T_{a1}s+1)(T_{a2}s+1)\cdots(T_{am}s+1)}$

Parametri v prenosni funkciji:

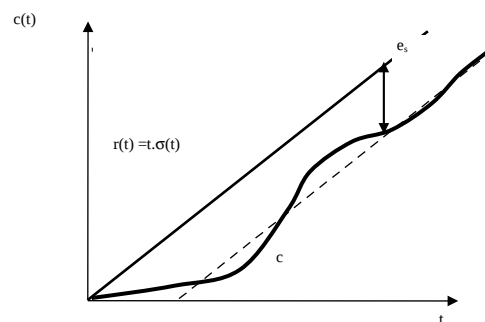
- K ... ojačanje sistema,
- K_p ... konstanta pozicijskega pogreška / odrpto žančna prenosna funkcija
- T_{bi} ... časovne konstante števalca;
- T_{ai} ... časovne konstante imenovalca
- j ... vrsta sistema oz. število polov v koordinatnem izhodišču (celo število, ki predstavlja število integratorjev v odrpto-zančni funkciji $G(s)$)

Stacionarni pogrešek sistema določimo

- za referenčno stopnico: $r(t) = \sigma(t)$

- za referenčno naraščajočo funkcijo - rampo: $r(t)=t \cdot \sigma(t)$

Stacionarni pogrešek v transformirani obliki pri stopničastem referenčnem signalu

$$e_s = \lim_{t \rightarrow \infty} e(t) \Rightarrow e_s = \lim_{s \rightarrow 0} E(s) = \lim_{s \rightarrow 0} \frac{s \cdot R(s)}{1+G(s) \cdot H(s)} = \frac{R_0}{1 + \lim_{s \rightarrow 0} G(s) \cdot H(s)}$$

$$K_p = \lim_{s \rightarrow 0} G(s) \cdot H(s) \Rightarrow e_s = \frac{R_0}{1 + K_p}$$

Pri stopničastem referenčnem signalu je pogrešek odvisen od konstante pozicijskega pogreška. Za sistem ničelnega reda ($j = 0$, proporcionalni sistem) in višjih redov ($j \geq 1$) velja:

$$j = 0: K_p = \lim_{s \rightarrow 0} \frac{K(T_{b1}s+1)(T_{b2}s+1)\cdots(T_{bn}s+1)}{(T_{a1}s+1)(T_{a2}s+1)\cdots(T_{am}s+1)} = K; \quad j \geq 1: K_p = \lim_{s \rightarrow 0} \frac{K(T_{b1}s+1)(T_{b2}s+1)\cdots(T_{bn}s+1)}{s^j (T_{a1}s+1)(T_{a2}s+1)\cdots(T_{am}s+1)} = \infty$$

$$j = 0: e_s = \frac{R_0}{1+K}; \quad j \geq 1: e_s = 0$$

Vrsta sistema (j)	Vrsta vhodnega signala			Stopnica	Rampa	Parabola
	K_p	K_v	K_a	$e_s = R_0 / (1 + K_p)$	$e_s = R_0 / K_v$	$e_s = R_0 / K_a$
0	K	0	0	$R_0 / (1 + K)$	∞	∞
1	∞	K	0	0	R_0 / K	∞
2	∞	∞	K	0	0	R_0 / K
3	∞	∞	∞	0	0	0

Stabilnost regulacijskih sistemov

Analiza stabilnosti linearnih časovno nespremenljivih sistemov temelji na legi polov regulacijskega sistema $G_r(s) = C(s)/R(s)$ oziroma na legi korenov karakteristične enačbe: $1 + G(s)H(s) = 0$. Sistem je stabilen, če je izhodni signal omejen pri kakršnemkoli omejenem vhodnem.

referenčni vhod: $|r(t)| \leq N < \infty$ za $t \geq t_0$ $t \dots$ poljubni čas
 regulirana veličina: $|c(t)| \leq M < \infty$ za $t \geq t_0$ $t_0 \dots$ začetek opazovanja

BIBO stabilnost vodi do zahteve, da koreni karakteristične enačbe v primeru stabilnega sistema ležijo v levem delu ravnine 's'.

Routh-ov stabilnostni kriterij

Postopek:

1. zapis karakteristične enačbe $1 + G(s)H(s) = 0$ v obliki: $a_0s^n + a_1s^{n-1} + a_2s^{n-2} + \dots + a_n = 0$
2. če ležijo koreni v levem delu ravnine, morajo biti koeficienti $a, b, c, \dots$ pozitivni oz. enakega predznaka (primer enačbe 1. reda: $s + a$; primer enačbe 2. reda: $s^2 + bs + c$; ...)
3. ureditev koeficientov v Routh-ovo shemo po naslednjem vzorcu:

s^n	a_0	a_2	a_4	a_6	$\dots$
s^{n-1}	a_1	a_3	a_5	a_7	$\dots$
s^{n-2}	b_1	b_2	b_3	b_4	$\dots$
s^{n-3}	c_1	c_2	c_3	c_4	$\dots$
s^{n-4}	d_1	d_2	d_3	d_4	$\dots$
.	.	.	.	.	$d_1 = \frac{c_1 b_2 - b_1 c_2}{c_1}; d_2 = \frac{c_1 b_3 - b_1 c_3}{c_1}; \dots$
.	.	.	.	.	
.	.	.	.	.	
s^3	e_1	e_2	e_3		
s^2	f_1	f_2			
s^1	g_1				
s^0	h_1				

Primer:

Karakteristična enačba sistema ima obliko: $s^4 + 2s^3 + 3s^2 + 4s + 5 = 0$

Ker so vsi koeficienti pozitivni, je izpolnjen **potreben** pogoj za stabilnost sistema.

Izračunana Routh-ova shema ima obliko:

$$\begin{array}{rcccc}
 s^4 & 1 & 3 & 5 & \\
 s^3 & 2 & 4 & 0 & / \times \frac{1}{2} \\
 & 1 & 2 & 0 & \\
 s^2 & \downarrow 1 & 5 & & \\
 s^1 & \downarrow -3 & 0 & & \\
 s^0 & \downarrow 5 & & &
 \end{array}$$

Ker se predznak v prvem stolpcu dvakrat zamenja (prehod iz + v – in iz – v +), ni izpolnjen zadostni pogoj za stabilnost. Sistem ima dva pola v desnem delu ravnine 's'.

REGULACIJSKI ALGORITMI

- delitev glede na energijo, ki jo potrebujejo za delovanje

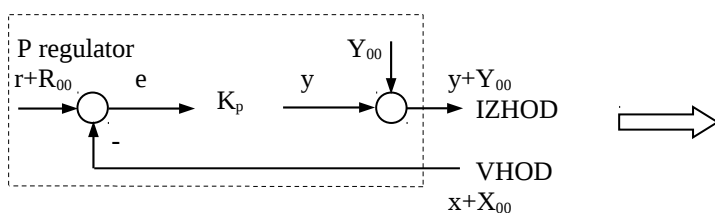
a) regulatorji brez pomožne energije (samodelujoči);

- izdelujejo se masovno in so poceni
- so zanesljivi in izpolnjujejo varnostne zahteve
- območje signalov je omejeno in neprilagodljivo
- dinamične lastnosti so zelo omejene (proporcionalna karakteristika)
- slabša točnost, posegi v zanko niso možni – ni modularnosti

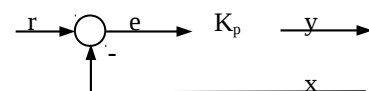
- b) **regulatorji s pomožno energijo**; za delovanje je potrebna dodatna pomožna energija
  - so bolj splošno namenski
  - dražji
  - območje signalov je prilagodljivo
  - dinamične lastnosti so raznovrstne
  - omogočajo veliko točnost
  - poseg v zanko je možen, zato omogočajo veliko modularnost
- **delitev glede na vrsto medija ali uporabljene pomožne energije**
  - a) mehanski
  - b) pnevmatski
  - c) hidravlični
  - d) električni
- **delitev električnih regulatorjev**
  - a) analogni; izvedeni so z električnimi oz. elektronskimi komponentami
  - b) digitalni; izvedeni so s sodobnimi računalniškimi komponentami
- **delitev glede na vrsto regulirnega signala**
  - a) **zvezno delujoči regulatorji**; regulirna veličina lahko zavzame poljubno vrednost znotraj regulirnega območja, regulacija je zelo točna; delitev zveznih regulatorjev glede na dinamične značilnosti:
    - proporcionalni **P**
    - proporcionalno - integrirni **PI**
    - proporcionalno - diferencirni **PD**
    - proporcionalno - integrirno – diferencirni **PID**
  - b) **stopenjsko (nezvezno) delujoči regulatorji**; regulirna veličina lahko zavzame samo dve ali tri različne vrednosti
    - dvopoložajni **ON – OFF**
    - tropoložajni
  - c) **mehki regulatorji (fuzzy)**

Regulator s proporcionalnimi lastnostmi – P regulator

Sistem z absolutnimi veličinami:

Sistem v delovni točki:

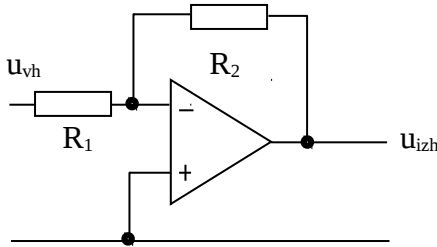
R_{00} – želena vrednost; Y_{00} – delovna vrednost; K_p - ojačanje

$$y(t) = K_p \cdot e(t) = (Y_H / X_R) \cdot e(t)$$

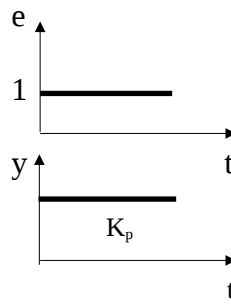
Y_H – največja možna vrednost regulirne veličine, kjer veljajo linearne razmere

X_R – regulacijsko območje regulatorja: P območje

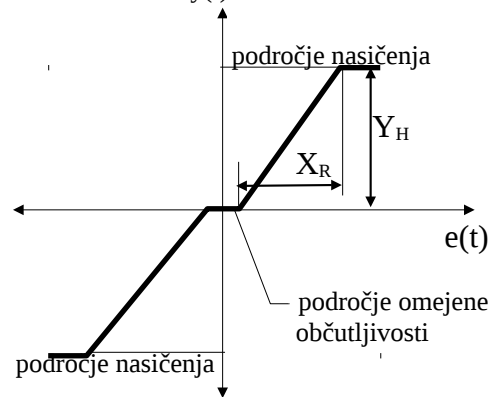
Elektronsko vezje: $K_p = -R_2 / R_1$

Odziv na stopnico:

Statična karakteristika:

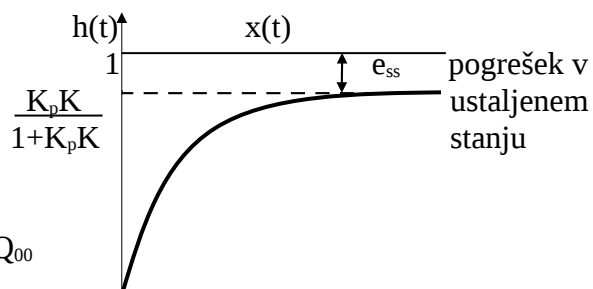
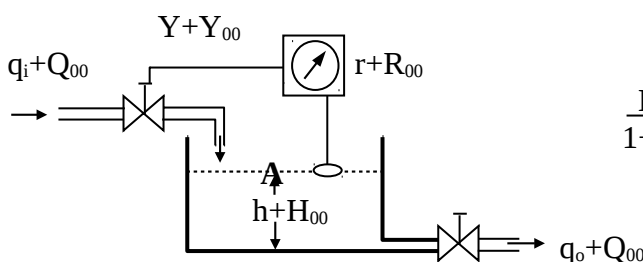
Značilne lastnosti:

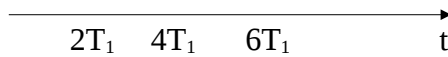
- delovanje regulatorja brez zakasnitve
- nastavljanje želene vrednosti, ojačenja K_p in delovne vrednosti regulirne veličine
- proporcionalno območje regulatorja **PB** (proportional band); območje regulirane veličine ali pogreška, ki izkoristi 100% regulirno veličino
- zapis proporcionalnega algoritma:

$$K_p = \frac{y}{e} = \frac{Y_{\max}}{PB} = \frac{100\%}{PB(\%)}; \quad y(t) = \frac{100\%}{PB(\%)} \cdot e(t)$$
- stacionarni pogrešek; ob stopnični spremembi vhodne funkcije je odvisen od ojačenja regulatorja

$$e_s = \frac{K_s K_p}{1 + K_s K_p}$$

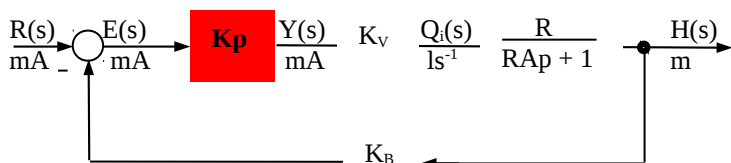
Proporcionalna regulacija nivoja hidravličnega proporcionalnega sistema 1. reda

Hidravlični regulacijski sistem:

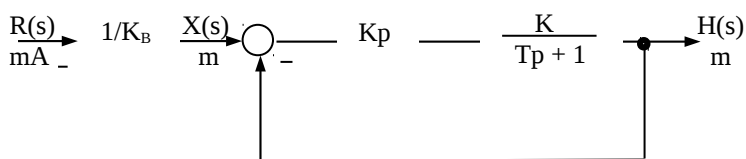

Blok diagram sistema:

K_p – ojačenje proporcionalnega regulator.
 K_V – konstanta ventila: mA/ls^{-1}
 K_B – konstanta merilnega sistema: m / mA

Poenostavljeni blok diagram sistema:

$K = K_V \cdot R \cdot K_B$
 $T = R \cdot A$

Zveza med želenim nivojem $x(t)$ in regulirano veličino $h(t)$ pri stopničastem poteku spremenljivke $x(t)$:

$$\frac{H(s)}{X(s)} = \frac{K_p K}{sT + 1 + K_p K}; \quad X(s) = \frac{1}{s}; \quad h(t) = \frac{K_p K}{1 + K_p K} \cdot \left(1 - e^{-\frac{t}{T_1}} \right) \quad T_1 = \frac{T}{1 + K_p K}; \quad e_{ss} = \frac{1}{1 + K_p K}$$

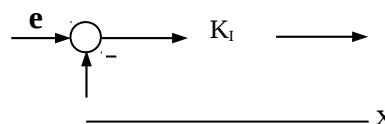
Regulacijski sistem je za faktor e_{ss} zmanjšal časovno konstanto. Pogrešek v ustaljenem stanju:

$$e_{ss} = x_{ss} - h_{ss} = 1 - \frac{K_p K}{1 + K_p K} = \frac{1}{1 + K_p K} = \frac{1}{1 + K_p'}$$

K_p' ... konstanta pozicijskega pogreška

Regulator z integralnimi lastnostmi – I regulator

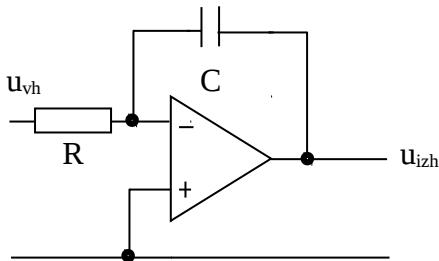
Integrirni regulator je potreben tam, kjer ne želimo pogreška v ustaljenem stanju. Hitrost regulirne veličine je proporcionalna pogrešku e !

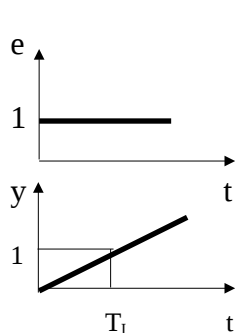
Regulacijski algoritem in prenosna funkcija:

$$y(t) = K_I \int e(t) dt; \quad \frac{dy(t)}{dt} = K_I e(t) = \frac{1}{T_I} e(t); \quad G_R = \frac{Y(s)}{E(s)} = \frac{K_I}{s} = -\frac{1}{sT_I}; \quad T_I = RC; \quad K_I = \frac{1}{T_I}$$

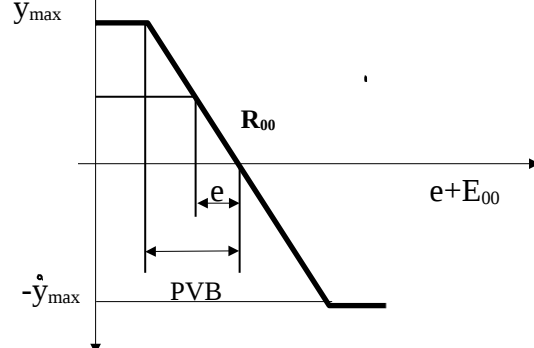
Elektronsko vezje:

Odziv na stopnico

Statična karakteristika:

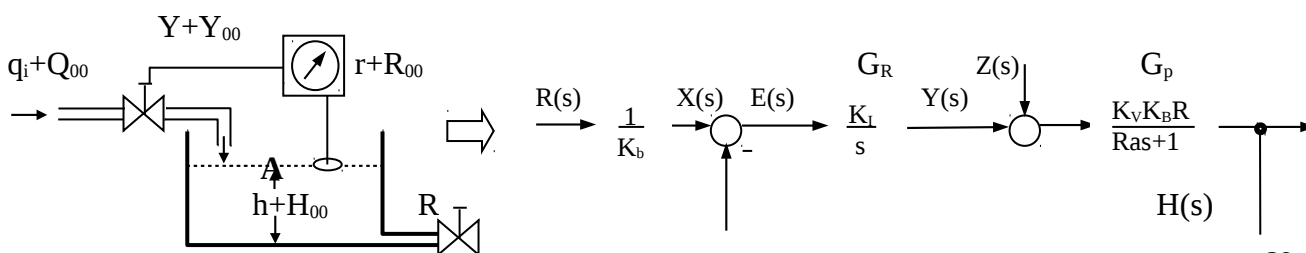
Značilne lastnosti:

- delovanje regulatorja je počasnejše in v določenih primerih lahko odpravi stacionarni pogrešek e_s
- regulirno veličino lahko proizvaja, tudi če je pogrešek enak nič (pretekle vrednosti pogreška so napolnile integrator)
- pogrešek med referenčno in regulirano veličino, ki povzroči maksimalno možno hitrost regulirne veličine, imenujemo proporcionalno hitrostno območje PVB (proportional velocity band)
- PVB skupaj z maksimalno hitrostjo določa strmino statične karakteristike oz. ojačenje regulatorja K_I :

$$K_I = \frac{\dot{y}}{e} = \frac{\dot{y}_{\max}}{PVB}; \quad \dot{y}_{\max} = \frac{y_{\max}}{T_y}; \quad K_I = \frac{y_{\max}}{T_y \cdot PVB}; \quad y(t) = \frac{y_{\max}}{T_y \cdot PVB} \int e(t) dt$$

Primer:

integrirna regulacija nivoja hidravličnega proporcionalnega sistema 1. reda:

$$\rightleftharpoons q_0 + Q_{00}$$

K_V – konstanta ventila; povezava med regulirnim signalom (mA) in vhodnim pretokom

K_B – konstanta merilnega sistema; zveza med regulirano veličino v (m) in (mA)

Pri stopničasti referenci $X(s)=1/s$ je pogrešek v ustaljenem stanju enak nič:

$$\frac{E(s)}{X(s)} = \frac{1}{1 + G_R G_P} = \frac{RAs^2 + s}{RAs^2 + s + K_I K_V R K_B}; \quad e_s = \lim_{s \rightarrow 0} sE(s) = \lim_{s \rightarrow 0} \frac{s(RAs^2 + s)}{RAs^2 + s + K_I K_V R K_B} \frac{1}{s} = 0$$

Proporcionalno – integrirni regulator – PI regulator

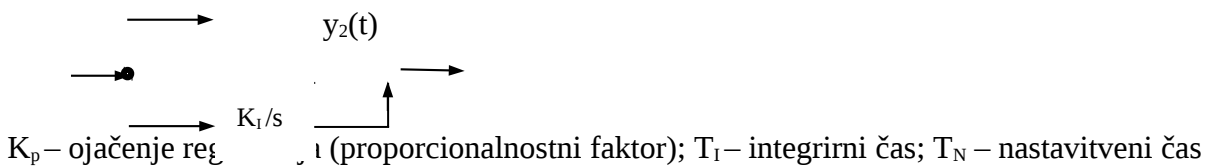
P del regulatorja trenutno učinkuje na pogrešek, vendar ne odpravlja pogreška v ustaljenem stanju, I del regulatorja zaradi končne hitrosti učinkuje počasneje, vendar odpravi pogrešek v ustaljenem stanju. PI regulator realiziramo s paralelno kombinacijo P in I regulatorja:

$$y_1(t) = K_p e(t) + K_I \int e(t) dt \quad G_R = K_p \left(1 + \frac{1}{sT_I} \right) = K_p \frac{1 + sT_I}{sT_I}$$

$$e(t) = 1 \Rightarrow y(t) = K_p \left(e(t) + \frac{1}{T_I} \int e(t) dt \right) = K_p \left(1 + \frac{1}{T_I} t \right)$$

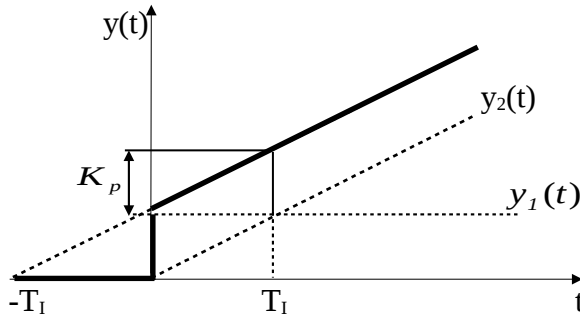
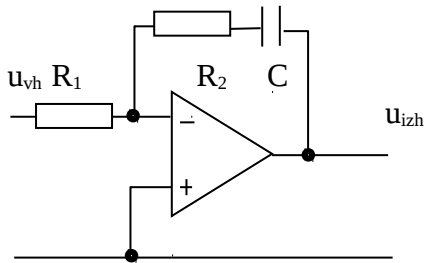
$$K_p = \frac{y_p}{e}; \quad K_I = \frac{1}{T_I} = \frac{K_p}{T_N}$$

Elektronsko vezje:

Odziv na stopnico: $e(t) = 1$

$K_R = R_2 / R_1$ $T_I = R_2 \cdot C$

Značilne lastnosti:

- v času T_I regulirna veličina podvoji začetno vrednost, ki je določena z ojačenjem K_p
- T_I ... **prenastavitveni čas (reset time);**
- $1/T_I$ ... **prenastavitvena frekvenca (reset rate)**, ki pove s koliko je treba pomnožiti del regulirne veličine, ki pripada P delu regulatorja, da dobimo vrednost regulirne veličine po 1 časovni enoti
- **integralski pobeg**; pri vseh izvedbah regulatorjev, kjer v paralelni vezavi nastopa integrator, lahko pride do integralskega pobega (v primeru velikih sprememb na vhodu, lahko izhod iz integratorja pobegne v področje nasičenja)

Regulatorji z diferencirnim dodatkom – PD regulatorji

PD regulacijski algoritem:

P regulatorju dodamo člen, katerega velikost je proporcionalna odvodu pogreška:

$$y(t) = K_p e(t) + K_D \frac{de(t)}{dt} = K_p e(t) + T_D \frac{de(t)}{dt}; \quad G_R = K_p (1 + T_D s)$$

$$K_p = \frac{y - y_p}{e}; \quad K_D = K_p T_V$$

K_p – ojačenje regulatorja, T_D - diferencirni čas;

K_D – diferencialni faktor; T_V – diferencialna časovna konstanta

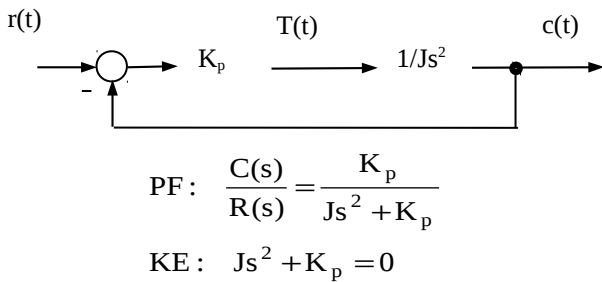
Primer - PD regulacija zasuka rotacijskega mehanskega sistema brez dušenja

Rotacijski mehanski sistem z zanemarljivim dušenjem lahko opišemo z naslednjo diferencialno enačbo:

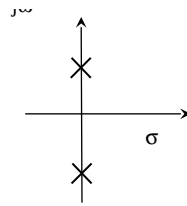
$$J \frac{d^2 c(t)}{dt^2} = T(t) - J \dots \dots \dots \text{vztrajnostni moment bremena}$$

$c(t)$ ... zasuk sistema
 $T(t)$ ... vzbujalni moment

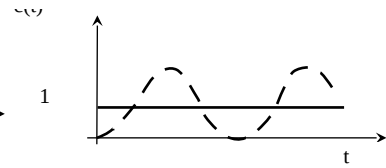
Blokovna regulacijska shema regulacije zasuka z uporabo P regulatorja:

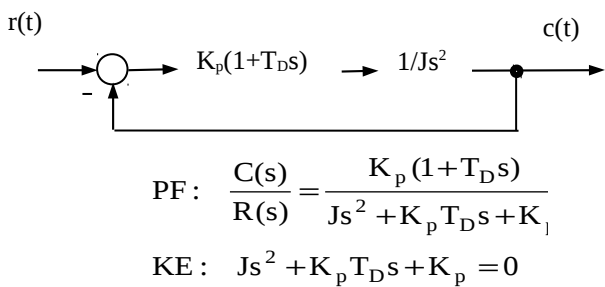
Lega korenov:

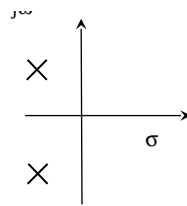
Časovni potek zasuka:

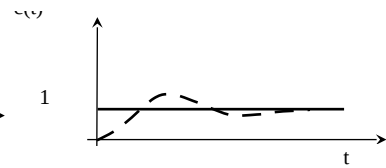
Če dodamo P regulatorju diferencialni del, so razmere s PD regulatorjem naslednje:

Lega korenov:

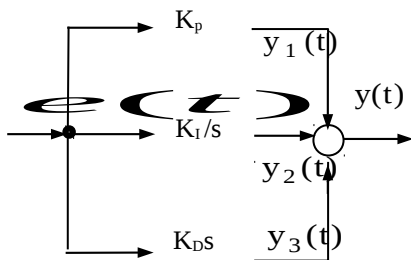

Časovni potek zasuka:

Zaradi D člena regulatorja se v karakteristični enačbi pojavi dušenje (člen K_pT_Ds v karakteristični enačbi). Lega korenov se je premaknila v levo polravnino, odziv sistema postane stabilnejši in dušen.

PID regulacijski algoritem

K_p - ojačenje regulatorja;

T_D - diferencialni čas;

T_I - integrirni čas;

T' - realni diferencialni čas

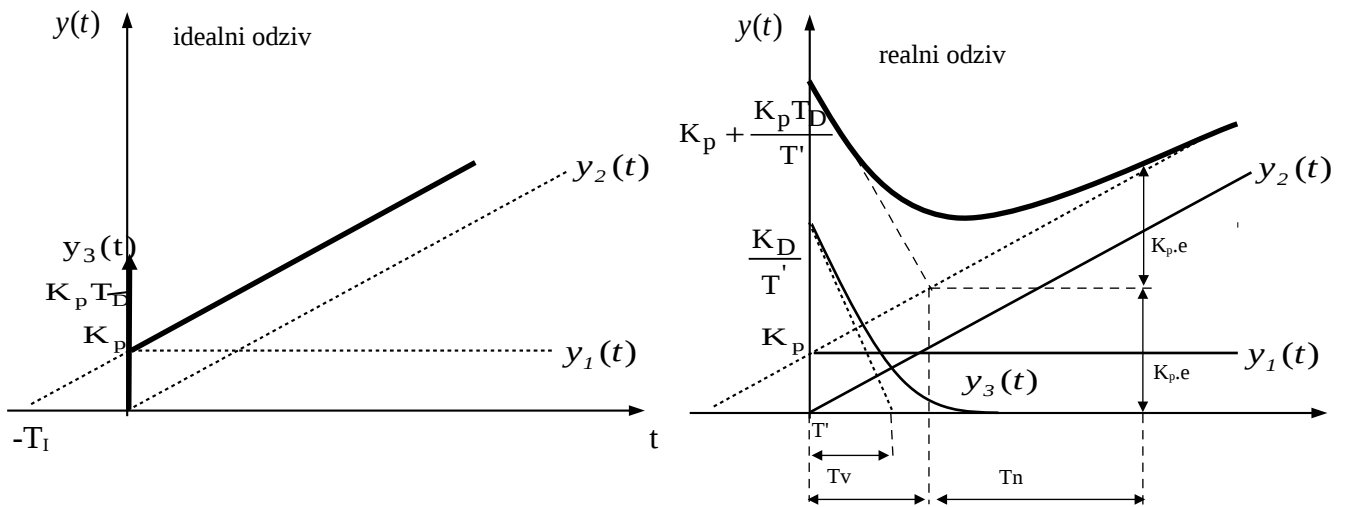
PI regulatorju dodamo člen, katerega velikost je proporcionalna odvodu pogreška:

$$y(t) = K_p e(t) + K_I \int e(t) dt + K_D \frac{de(t)}{dt} = K_p \left(e(t) + \frac{1}{T_I} \int e(t) dt + T_D \frac{de(t)}{dt} \right); \quad G_R(s) = K_p \left(1 + \frac{1}{T_I s} + T_D s \right)$$

$$T_I = \frac{K_p}{K_I}; \quad T_D = \frac{K_D}{K_p}; \quad T' \approx (0.1 - 0.3) T_D$$

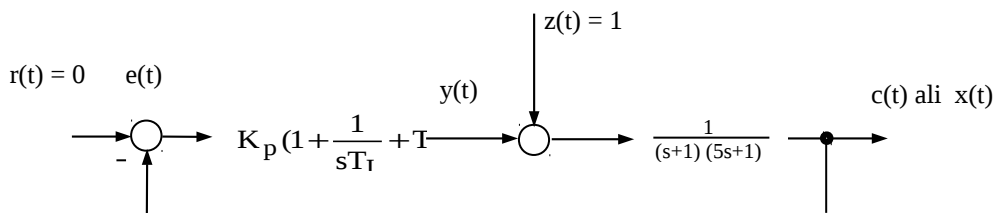
$$G_R(s) = K_p \left(1 + \frac{1}{T_I s} + \frac{T_D s}{T' s + 1} \right); \quad P = K_p; \quad I = \frac{K_p}{T_I p}; \quad D = \frac{K_p T_D p}{T' p + 1}$$

$$K_p = \frac{y_p}{e}, \quad K_I = \frac{K_p}{T_N}; \quad K_D = T_v$$

Primer - PID regulacija sistema 2. reda

Spodnji primer kaže regulacijsko blokovno shemo 2. reda pri stopničasti motnji na regulirnem signalu in pri naslednjih parametrih regulatorja: $K_p = 19$, $T_I = 2$, $T_D = 4/19$

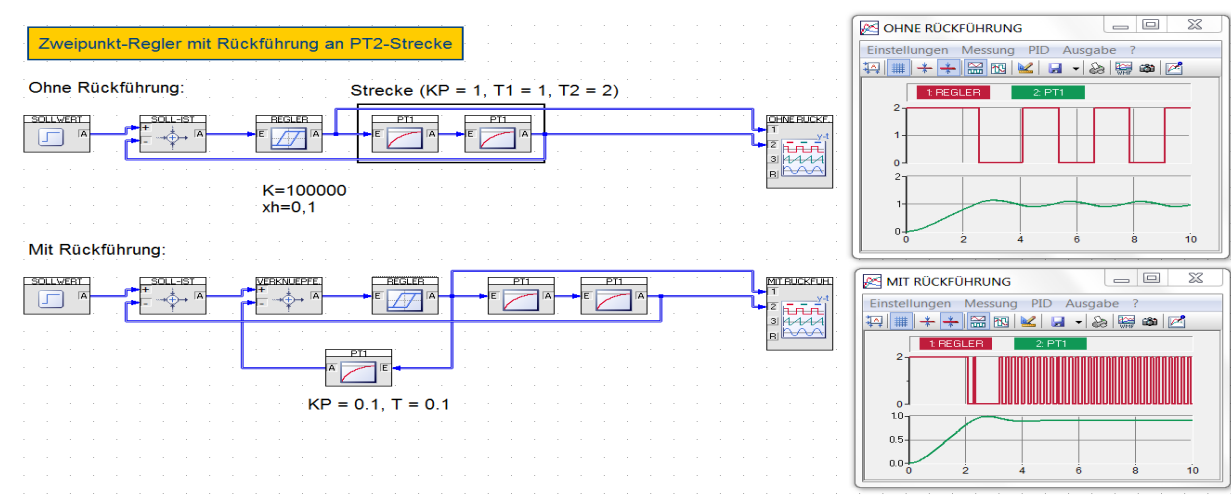

Ker velja $e(t) = -c(t)$, ima P regulator pogrešek v ustaljenem stanju. Z D členom povečamo dušenje, odziv je manj nihajoč, z I členom pa odpravimo pogrešek v ustaljenem stanju. Tako v praksi nastavlamo PID regulatorje.

Odziv regulacijskega sistema pri P, PD in PID regulatorju:

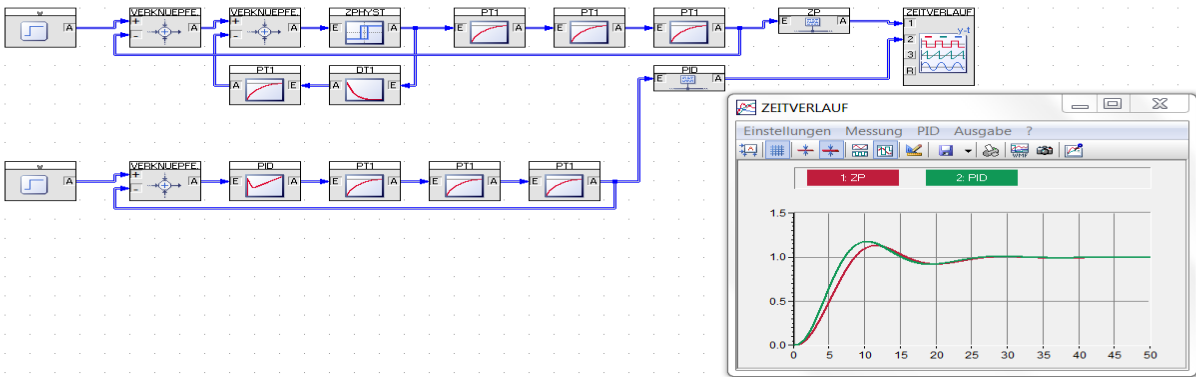
Primeri stopenjskih regulacijskih sistemov

Dvpoložajni regulacijski algoritmi

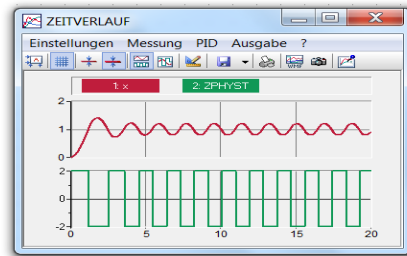
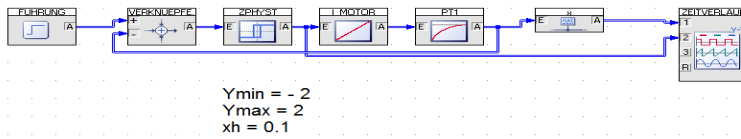
Dvpoložajni pulzno-širinski algoritem in primerjava z zveznim

Vergleich: Zweipunkt-Regler mit verzögert nachgebender Rückführung/PID-Regler an P-T3-Strecke

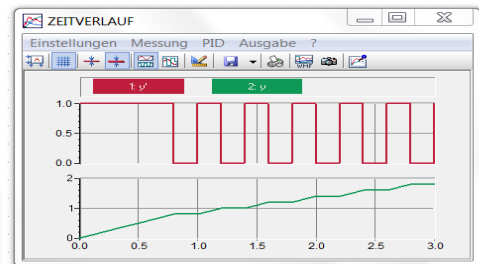
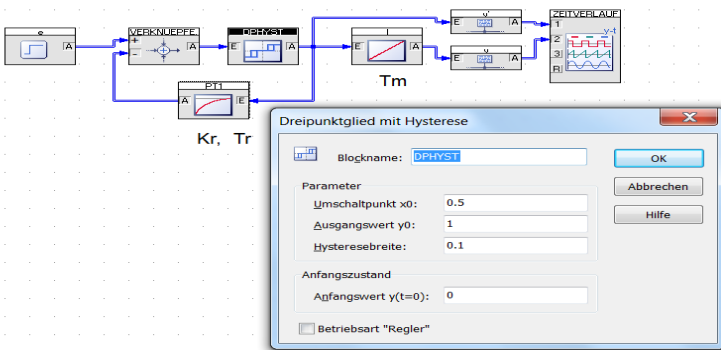
Dvupoložajni regulacijski algoritem in motor

Zweipunkt-Regelung mit Hysterese (I-T1-Strecke)

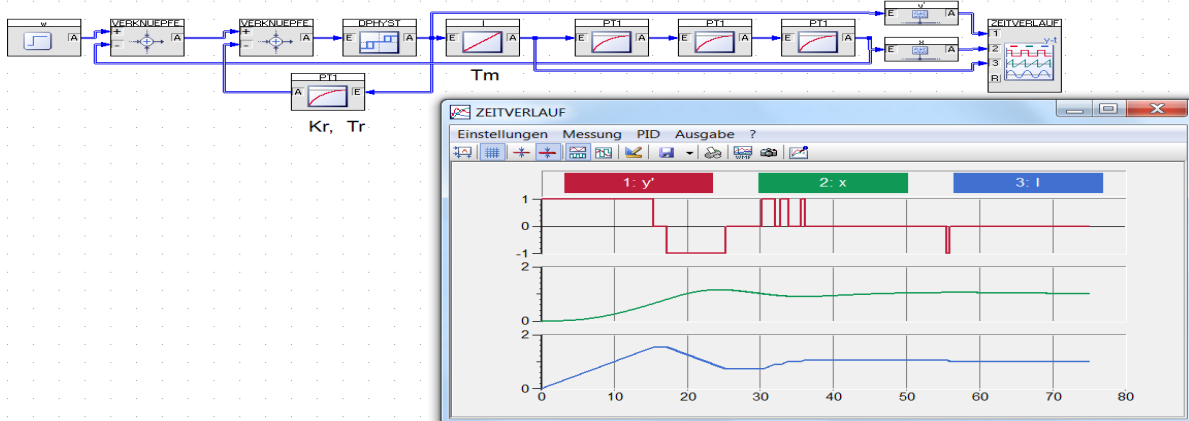

Tripoložajni regulacijski algoritmi

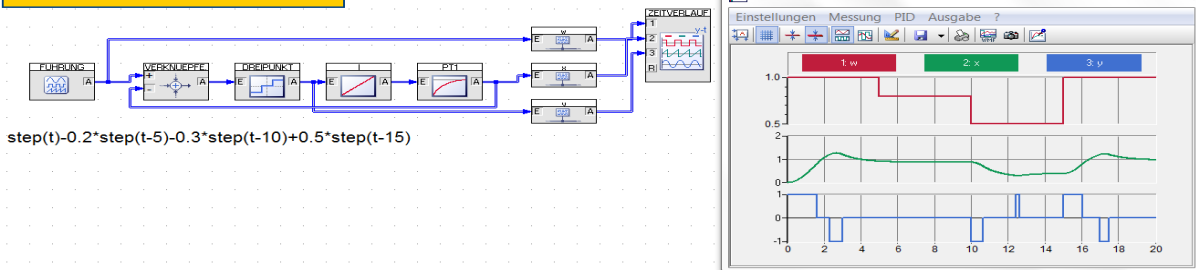
Dreipunkt-Regler mit verzögerter Rückführung

Dreipunkt-Regler mit verzögerter Rückführung an P-T3-Strecke

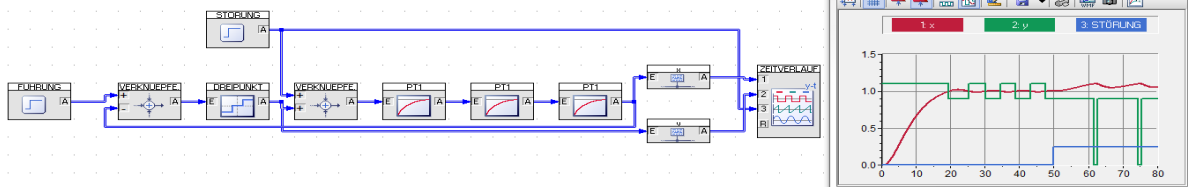

Dreipunkt-Regelung (I-T1-Strecke)

$$\text{step}(t)-0.2*\text{step}(t-5)-0.3*\text{step}(t-10)+0.5*\text{step}(t-15)$$

Dreipunkt-Regelung (P-T3-Strecke)

Nastavitvena pravila regulatorjev

Pri nastavljanju regulatorjev uporabljamo pokazatelje kvalitete regulacije: čas vzpona, maksimalni prevzpon in umiritveni čas in hitrost izreguliranja motenj.

1. Metoda Ziegler – Nichols

a) metoda Ziegler – Nichols s pomočjo odziva na stopnico

Regulator	K_p	T_i ali T_n	T_D ali T_v
$\frac{X(S)}{Y(S)} = \frac{K e^{-T_m's}}{T's + 1}$			
P	$\frac{1}{K} \frac{T'}{T_m'}$	∞	0
PI	$\frac{0.9}{K} \frac{T'}{T_m'}$	$3.3 T_m'$	0
PID	$\frac{1.2}{K} \frac{T'}{T_m'}$	$2 T_m'$	$0.5 T_m'$

Prenosna funkcija PID regulatorja:

$$G_R(s) = K_p \left(1 + \frac{1}{T_i s} + T_D s \right) =$$

$$= \frac{1.2}{K} \frac{T'}{T_m'} \left(1 + \frac{1}{2 T_m' s} + 0.5 T_m' s \right) = \frac{0.6}{K} T' \frac{\left(s + \frac{1}{T_m'} \right)^2}{s};$$

PID regulator ima pol v koordinatnem izhodišču in dvojno ničlo pri $s = -1/T_m'$.

b) metoda Ziegler – Nichols s pomočjo nihajnega preizkusa

Regulator	K_p	T_i ali T_n	T_D ali T_v
P	$0.5 K_{kr}$	∞	0
PD	$0.8 K_{kr}$	--	$0.125 T_{kr}$
PI	$0.45 K_{kr}$	$0.83 T_{kr}$	0
PID	$0.6 K_{kr}$	$0.5 T_{kr}$	$0.125 T_{kr}$

$$G_R(s) = K_p \left(1 + \frac{1}{T_i s} + T_D s \right) =$$

$$= 0.6 K_{kr} \left(1 + \frac{1}{0.5 T_{kr} s} + 0.125 T_{kr} s \right) = 0.075 K_{kr} T_{kr} \frac{\left(s + \frac{4}{T_{kr}} \right)^2}{s}$$

PID regulator ima en pol v koordinatnem izhodišču in dvojno ničlo pri $s = -4/T_{kr}$.

2. Metoda Chien – Hrones – Reswick

Regulator	Značilni parametri	Aperiodični odziv z najkrajšim umiritvenim časom		Najkrajši umiritveni čas z 20% prevzponom	
		motnja	referenca	motnja	referenca
P	K_p	$\frac{0.3 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.3 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.7 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.7 T'}{K T_m'}$
PI	K_p	$\frac{0.6 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.35 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.7 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.7 T'}{K T_m'}$
	T_i	$4 T_m'$	$1.2 T'$	$2.3 T_m'$	T'
PID	K_p	$\frac{0.95 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.6 T'}{K T_m'}$	$\frac{1.3 T'}{K T_m'}$	$\frac{0.95 T'}{K T_m'}$
	T_i	$2.4 T_m'$	T'	$2 T_m'$	$1.35 T'$
	T_D	$0.42 T_m'$	$0.5 T_m'$	$0.42 T_m'$	$0.47 T_m'$

Izbira ustreznega regulatorja za določeno progo

Proga	Regulator			
	P	PI	PD	PID
Sistem s čistim mrtvim časom	neuporabno	referenca + motnja	neuporabno	neuporabno
Sistem 1. reda z mrtvim časom	neuporabno	slabše kot PID	neuporabno	referenca + motnja
Sistem 2. reda z mrtvim časom	neustrezno	slabše kot PID	slabo	referenca + motnja
Sistem 1. reda z majhnim T_m	referenca + motnja	motnje	referenca pri T_m'	motnje pri T_m'
Sistem višjega reda	neustrezno	slabše kot PID	neustrezno	referenca + motnja
Sistem brez izenačenja in T_m'	referenca	motnje (brez T_m')	referenca	motnja

Primernost regulatorjev za dani sistem

Proga	Regulator					
	P	I	PI	PD	PID	ON-OFF
P_0	-	x	xx	-	-	-
$P-T_1$	x	x	x	-	-	x
$P-T_2$	-	-	x	-	xx	x
$P-T_T$	-	x	xx	-	-	-
$P-T_T-T_1 / \tau \gg T_T$	x	-	xx	x	x	x
$/ \tau > T_T$	-	-	x	-	x	-
I_0	x	-	x	-	-	x
$I-T_1$	-	-	x	x	xx	x
$I-T_T$	-	-	-	x	x	-

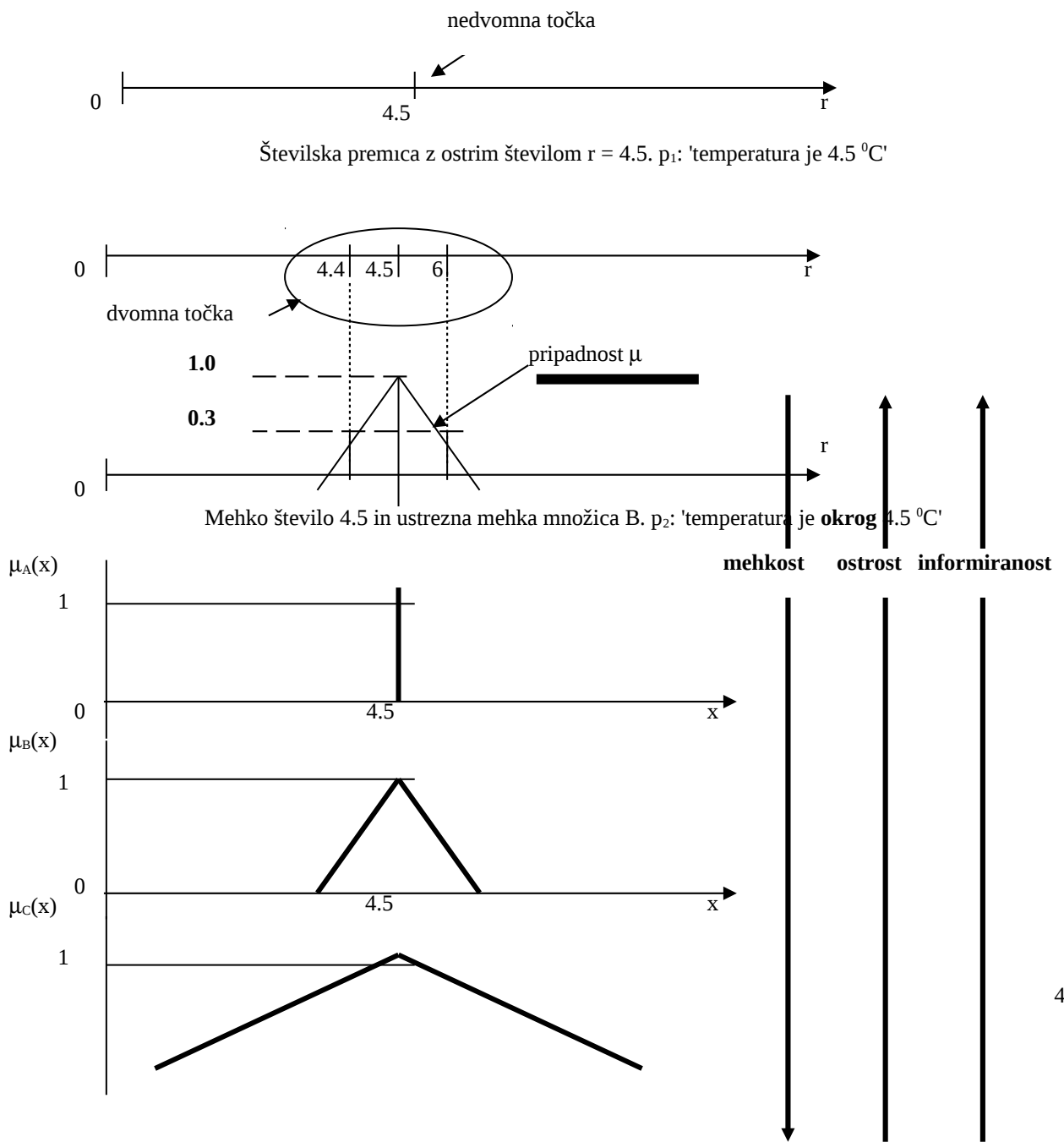
xx: zelo primeren

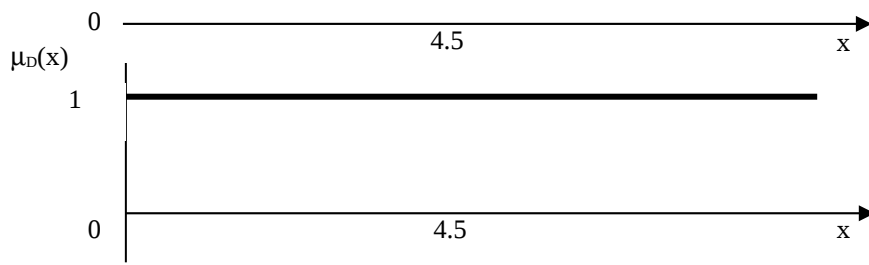
x : primeren

- : neprimeren

MEHKO VODENJE – FUZZY LOGIKA

Različne mehкости števila 4.5

OSNOVNI POJMI FUZZY LOGIKE

Fuzzy sets – fuzzy skupine z mehкими prehodi

Linguistic variables – spremenljivke

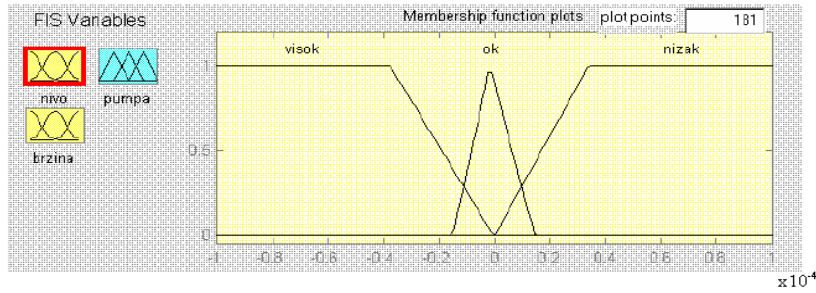
Possibility distributions – porazdelitev možnosti

Fuzzy if-then rules – fuzzy pravila

Member ship functions – funkcije pripadnosti (μ): trikotnik, trapez, sinus

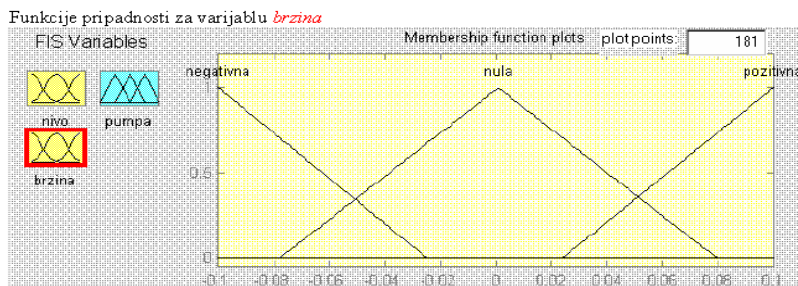
Primer spremenljivk črpališča: *nivo*, *hitrost*, *črpalka*

Vrednosti spremenljivk

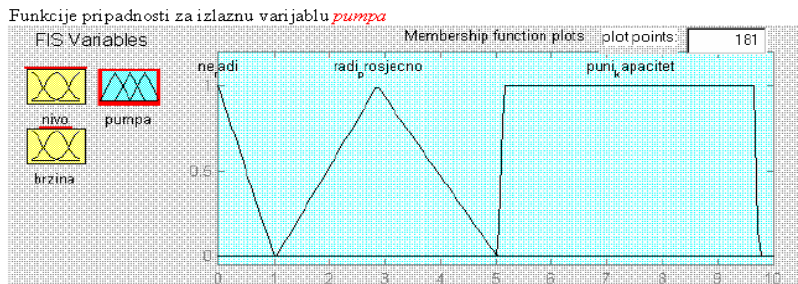
nivo

- visok
- ok
- nizek

hitrost

- negativna
- nič
- pozitivna

črpalka

- ne dela
- povprečno delovanje
- polna kapaciteta

Pravila fuzzy regulatorja:

1. if (*nivo* visok) then (*črpalka* ne dela)
2. if (*nivo* nizek) then (*črpalka* polna kapaciteta)
3. if (*nivo* ok) and (*hitrost* negativna) then (*črpalka* povprečno delovanje)
4. if (*nivo* ok) and (*hitrost* nič) then (*črpalka* ne dela)
5. if (*nivo* ok) and (*hitrost* pozitivna) then (*črpalka* ne dela)

Transformacija:

1. if (*nivo* visok) or ((*nivo* ok) and (*hitrost* nič) or (*hitrost* pozitivna)) then (*črpalka* ne dela)
2. if (*nivo* nizek) then (*črpalka* polna kapaciteta)
3. if (*nivo* ok) and (*hitrost* negativna) then (*črpalka* povprečno delovanje)

Spremenljivka *hitrost* pove, ali nivo raste ali pada: odvod $d(\textit{nivo})/dt$

POTEK SNOVANJA MEHKEGA REGULATORJA

1. postopek MEHČANJA ali FUZIFIKACIJE vhodnih spremenljivk (matcing)
2. postopek INFERENCE ali PROCESA ODLOČANJA (inference)
3. postopek KOMBINACIJE (combination)
4. postopek OSTRENJA ali DEFUZIFIKACIJE (defuzzifaction)

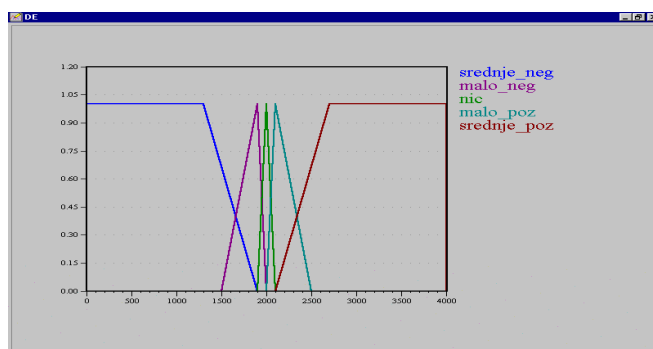
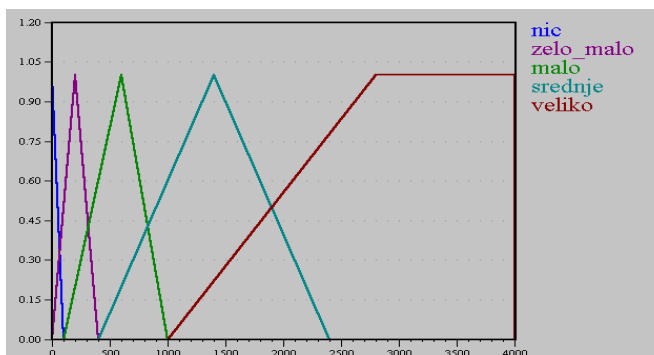
1. MEHČANJE ali FUZIFIKACIJA

- določanje množice vhodnih in izhodnih spremenljivk,
- določanje področja obravnave vhodnih in izhodnih spremenljivk,
- postopek mehčanja vhodnih spremenljivk.

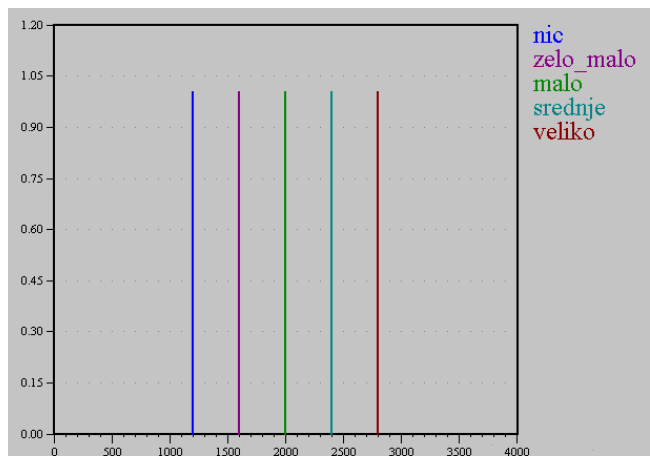
- VHOD: razlika nivojev "e":
- VHOD: hitrost spreminjanja nivoja "de":
- IZHOD: izhod iz izvršilnega člana "y":

PRIPADNOSTNA FUNKCIJA RAZLIKE NIVOJEV E :

PRIP. FUNKC. HITROSTI SPREMINJANJA NIVOJA DE:

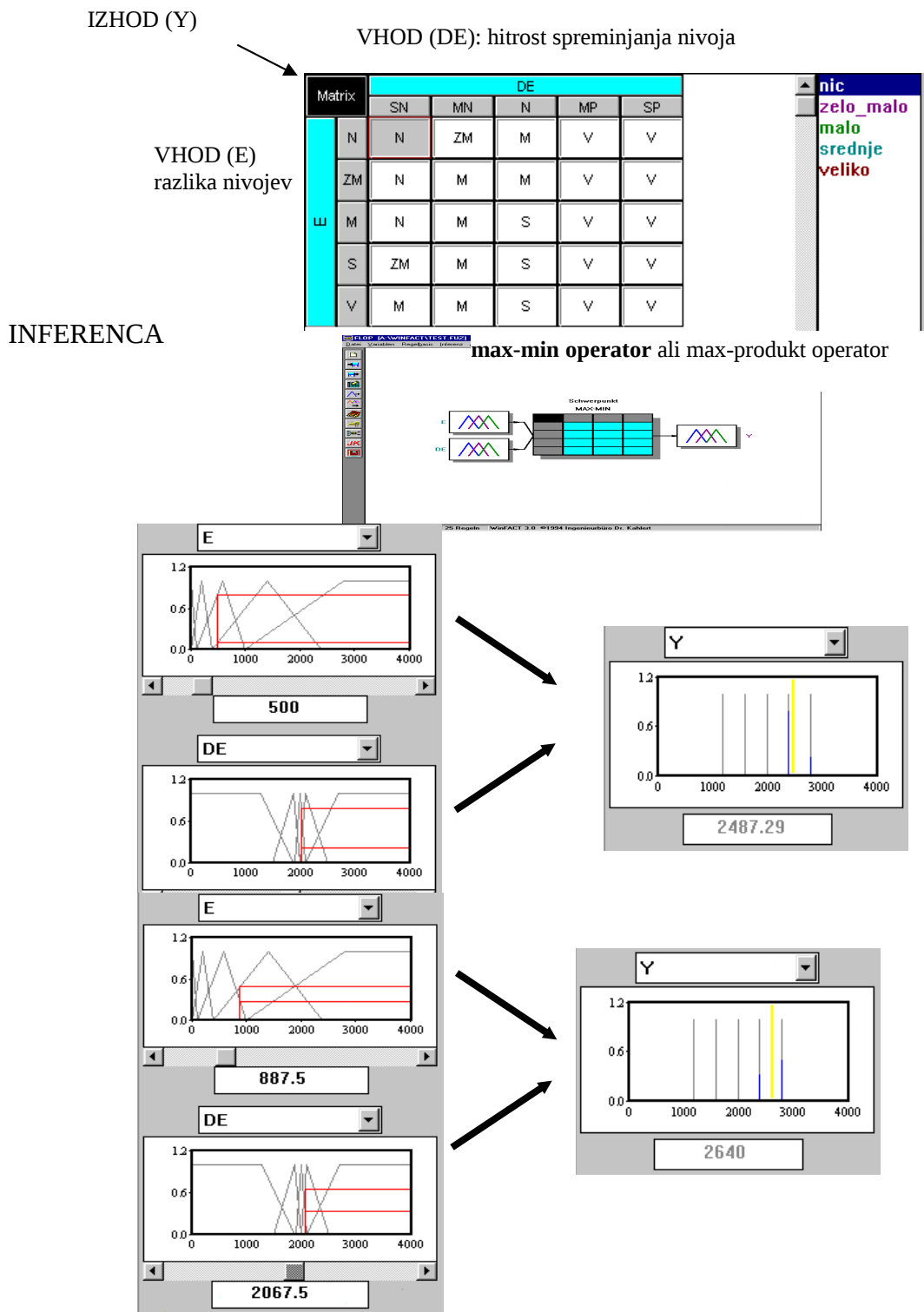
PRIPADNOSTNA FUNKCIJA IZHODA IZ REGULATORJA "Y": (PRIMER OSTRIH IZHODOV)

3. INFERENCA ali PROCES ODLOČANJA

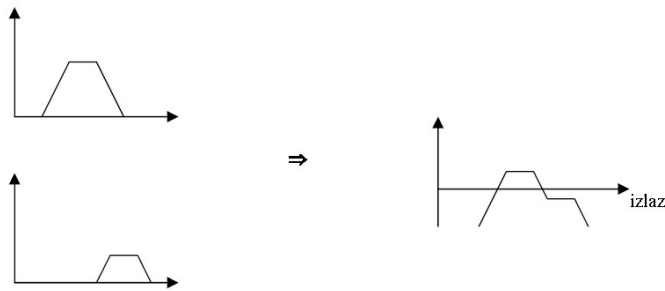
- sestava množice *pravil krmiljenja* in
- *inferenca*

PRAVILA KRMILJENJA

3. KOMBINIRANJE

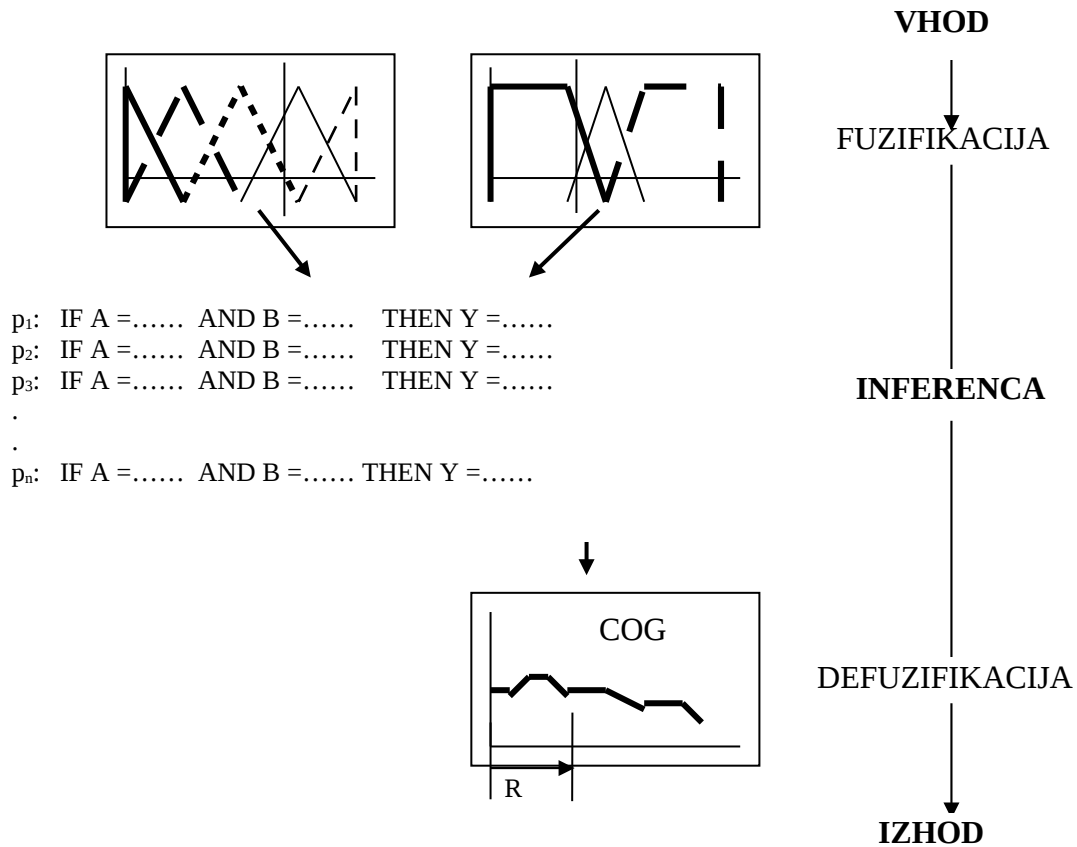
Postopek skombinira vse informacije, dobljene preko fuzzy pravil, v eno

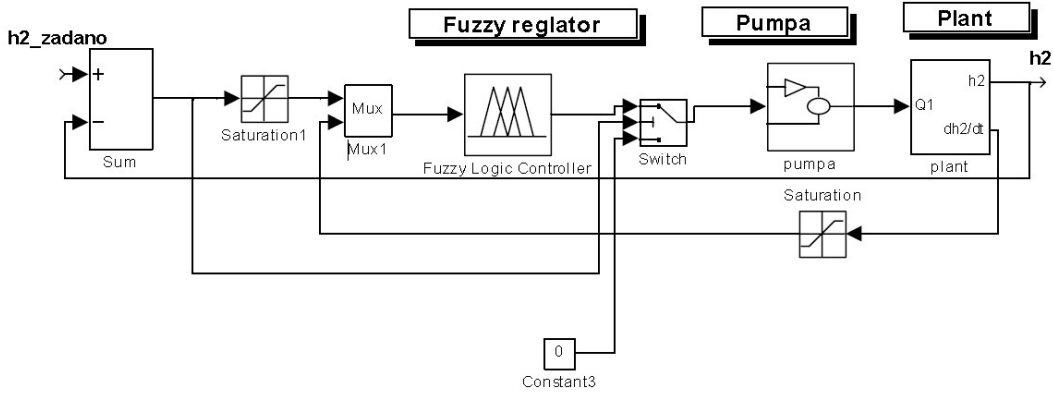
4. OSTRENJE ali DEFUZIFIKACIJA

- *težiščna metoda* (COG center-of-gravity),
- metoda središčnih vsot,
- metoda maksimumov,
- metoda višine, metoda največje površine ...

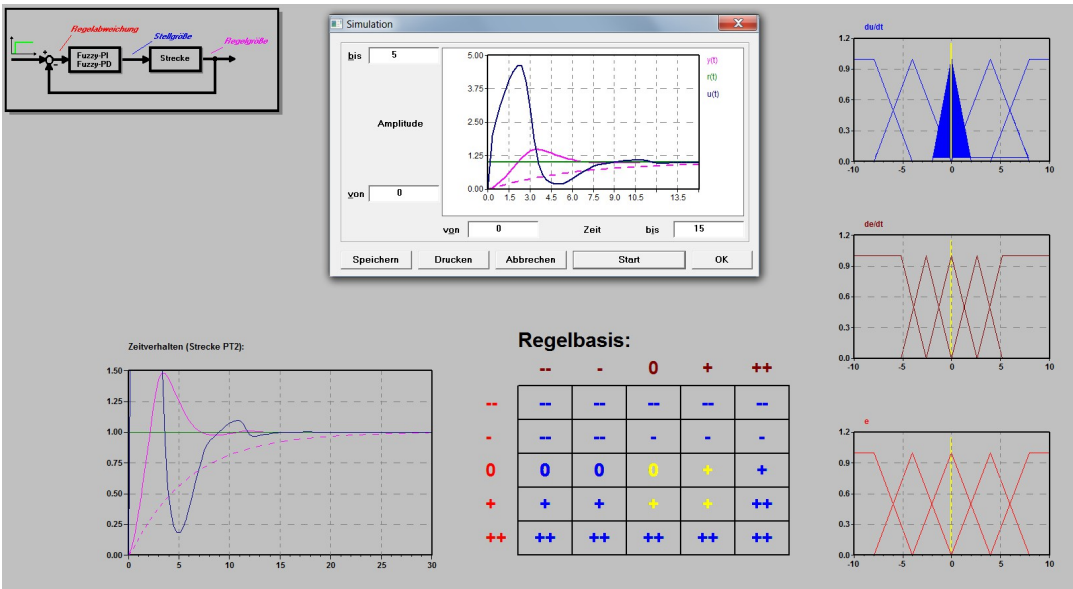
Snovanje mehkega regulatorja z dvema vhodoma, n pravili in enim izhodom:

Simulacija sistema s fuzzy regulatorjem črpališča z dvema posodama

Primer Winfact Fuzzy PI

Primer Winfact Fuzzy PD

